

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

מרן יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

דרשת

הושענא רבה תש"ב

תוכו רצוף אהבה לעורך רחמים בשמים,

ולעורך בני ישראל לשוב בתשובה

ולהתפלל עבור כבוד שמים וצער השכינה

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת העניין

שנת תשע"ט לפ"ק

יצא לאור ע"י
מערכת "לשון קדשו"
מאנטריאל קאנאדא
1-514-585-3040

קונטרס 75

לשמיעת הדברות קודש:

072-3333419 (בארץ ישראל) 1-718-298-4641

(פון אייראפע 972-72-3333419+)

צו הערן די תורה דרשת הושענא רבה תש"כ

דרוקט: # → 420 → 6 → 16 (דרוקט אלע נומערן אינאיינעם)

54 מינוט) זייער קלאר

המשל והנמשל ליום הושענא רבה..... אות ג, ו
ביאור הפסוק: כי מדי דברי בו זכר אנחנו עוד..... אות יא
משל על תפילות ישראל..... אות יב
במדרש: אם אנו דוממים למה אתה יושב ודומם, אלקים אל דמי לך.. אות יח
רמז על "הושענא רבה", בפסוק טוב ויחיל ודומם לתשועת ה'..... אות כה
ביאור פסוק ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה'..... אות כט
מעם שנקרא "הושענא רבה"..... אות לה
למענך אלקינו:..... אות לח
למענך בוראנו..... אות מ
ביאור: וברוכים הם מלאכיך הקדושים ותמהורים שעשים רצונך..... אות סד
למענך גואלנו..... אות עד
למענך דורשנו..... אות עה
למען אמתך הקפה א:..... אות עו
למען גדלך ותפארתך..... אות פא
בית הבחירה הקפה ב:..... אות פו
ובול תפארתך..... אות פז
כל שיש תדשא ותושיע הקפה ד:..... אות פח
למען כמה עד שקעה האש הקפה ו:..... אות צב

א

קושיא א

למה נקרא יום זה בשם "הושענא רבה"?

[ידוע כי יום זה נקרא בשם הושענא רבה]^א. ברויך מען פארשטיין וולתת טעם

(ביאור הקושיא באות לה)

[לזה].

ב

[קושיא ב - מתוך הדרוש]

להבין מה שכוּפּלִין לומר "הושענא"

וגם ראוי להבין למה כּוּפּלִין תיבת "הושענא" ב' פעמים, דלכאורה סגי שיאמרו רק הושענא

למענך אלקינו, או למענך אלקינו הושענא, ולמה לי תרי זימני "הושענא" I.

(הביאור בדברי רבינו באות לה)

ג

המשל ליום הושענא רבה

נאָר דאָס ענין דערפון.

איידער איך וועל צוקומען צום ענין, וועל איך נאָכזאָגן די דיבורים, וואָס

דער טאַטע זכרוננו לברכה פלעגט צו זאָגן יעדעס יאָר [בהושענא רבה].

זכותו, און דעם כַּח פון די דיבורים, זאָל אויף אונז אויך אַריינברענגען אַ

כַּח, [זא] מ'זאָל די זכיה האָבן צו זאָגן אמת'דיגע דיבורים פאַרן באַשעפער, און

ס'זאָל נתקבל ווערן "ברחמים ורצון" פאַרן בורא כל עולמים.

ד

דער טאַטע זכרוננו לברכה פלעגט אייביג זאָגן דאָס משל, פון אַ מלך וואָס

ער איז אַ מלכות של חסד, ער מאַכט אַ זמן [ווען] ער איז קובע [בכל שנה, זא] ער

קומט אין שטאָט אַריין, וואָס דעמאָלטס איז דער צייט, אין דעם זמן ווען ער

קומט אַריין אין שטאָט אַריין, [דעמאָלטס איז די צייט וואָס] יעדערער קען דעמאָלטס

צוקומען צום מלך, מ'קאָן בעטן אויף וואָס מ'האָט פוגם געווען, [זא] ער זאָל

אים מוחל זיין, און מ'קאָן זיך אויסבעטן דערנאָך אַלדינגס אויף ווייטער, ער

באַקומט אַן השפעה [פון דעם מלך].

ממילא ווער ס'איז אַ "בַּר שְׁכָל", אַ "בַּר דַּעַת", אַז ס'קומט דער זמן, דער

מלך 'ברויך' אָנצוקומען, קומט ער אים שוין אַקעגן [מחוץ לעיה], נאָך איידער ער

קומט אַריין אין שטאָט אַריין, ער איז זיך משתטח [שם לפני המלך, ומבקש סליחה

ומחילה], ער פאַררעכט שוין אַלעס, און ער קומט שוין אין שטאָט אַריין מיטן

מלך [אינאיינעם, וויסענדיג] אַז ער האָט שוין פאַרראַכטן, ער האָט שוין נושא חן

געווען ביי אים.

[אַבער זא] איינער האָט נישט דעם "דעת", און וואָרט ביז דער מלך קומט אין

שטאָט אַריין, גייט ער כּאָטש דעמאָלטס. [און] ווער ס'גייט נישט "תיכף", אין

דער התחלה [של כניסת המלך לשער העיר], אַבער נאָכדעם ווען די 'כרוזים' גייען,

מ'רופט אים "דער מלך איז אין שטאָט!", קומט מען [שוין].

^א חסר קצת על הרעקאָרדינג בתחלת הדרשה.

ווען איינער פאַרשפּעטיגט אָבער, ס'גייט פאַראַיבער, ער הערט די אַלע כּרוזים [און] ער ווערט [נאָך] אַלץ נישט נתעורר, ער שטייט אַלץ אויף איין פּלאַץ, ער גייט נישט, ער זוכט נישט צו-צוקומען צום מלך. אָבער ווען ס'קומט "דעם לעצטן טאָג", דער כּרוז גייט שוין אַרויס: "דער מלך געזעגנט זיך שוין פון שטאָט!", ווער ס'ווייל 'צוקומען' האָט נאָך צייט "היינט", דעם "איינעם טאָג"! אין די לעצטע "שעות", פאַרן מלך'ס געזעגענען! [ווער פּאַלט נישט אויפן שַׁכַּל ער זאָל זיך דעמאָלטס כאָטש גיין בעטן, ווען ס'איז דער לעצטער טאָג, אַם לאַ עכְשָׁו אִימְתִּי. (מלשון רבינו בשנת תשכ"ה)].

ה

דער אמת, ווער ס'ווייל שוין 'שוין דעמאָלטס' צוקומען, האָט מען גרויס בושע, ער ווייסט דאָך די "קשיא" ווי גרויס ס'איז, וויאָזוי קומט מען צו צום מלך, ער וועט אים פרעגן אַ קשיא "אִי מִלְכָּא אָנָּא עַד הַשָּׁתָּא אַמְאִי לָא אָתִית לְגַבְיִי"², פאַרוואָס ביסט דו 'ביז היצט' נישט צוגעקומען. נאָר אָבער פאַר דער בושע אַז מ'וועט נישט קומען, וועט מען דאָך חלילה בלייבן ביי גאַרנישט, דער מלך געזעגנט זיך פון די שטאָט און מ'האָט גאַרנישט אויפגעטוהן.

וואָס איז די עצה? אַז מען 'בעט' - ווען מ'קומט - 'אין מלך'ס אינטערעסע!
אויף דעם איז נישט פאַרהאַנדן [קײן] "שְׁפַעַט".

ו

הנמשל

אָזוי איז דאָס אויכעט. ס'קומט פון ראש חודש אלול אָן, פון ראש חודש אלול אָן מ'הייבט אָן צו בלאָזן שוֹפָר, זאָגט מען [בתקיעה זו]³ "עורו יְשׁוּנִים מִשְׁנִתְכֶּם"! אױ מען 'וועקט אויף דעם עולם' אַז ס'קומען "אַזעלעכע הייליגע טעג", מ'קאָן תשובה טון און מ'קאָן פאַרעכטן, מ'קען צו עפעס צוקומען. ווען נאָך איז דאָ אַזאַ זמן ווען מ'זאָל קענען צו עפעס צוקומען, ווי אין "די הייליגע טעג"!

נאָר אָבער, אַז מ'דערזעט זיך, מ'האָט שוין 'דורכגעלאָזט' די "הייליגע טעג", ס'איז 'דורכגעגאַנגען' "חודש אלול"! - "ראש השנה"! - "עשרת ימי תשובה"! - "דער הייליגער טאָג"!

און די "אַלע טעג פון סוכות"! ווען ס'איז אַ זמן וואָס הקדוש ברוך הוא איז זיך מִשְׁתַּעֲשֵׂע מיט די צדיקים!⁴

² מלשון הגמרא (גיטין נו).

³ ברמב"ם (הלכות תשובה ג, ד) וז"ל, אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורו ישינים משנתכם, ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו לנפשותיהם והטיבו דרכיהם ומעלליהם ויעזבו כל אחד מהם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה.

⁴ בוזהר הקדוש (אמור צה). אָמַר רַבִּי יְהוֹדָה, כְּלָהוּ מוֹעֲדִים מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ קָרִינָן בְּהוּ. אָבֵל נִפְקִי רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיִמּוֹא דְכַפּוּרָא דְלֹא אֲשַׁתְּכַח בְּהוּ דְחֻדּוּתָא, דְּהָא אֵינּוֹן דִּינָא הוּוּ, אָבֵל אֲלֵין תְּלַתָּא [שלש רגלים], זְמִינִין מְקֻדָּשׁ, לְחֻדּוּתָא לְכָלָא, לְאַשְׁתַּעֲשֵׂעַ בְּהוּ בְּקוּדֻשָּׁא בְּרִיךְ הוּא, הָדָא הוּא דְכְּתִיב, (ויקרא כג, מ) וְשִׁמַּחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹקֵיכֶם, וּכְתִיב (דברים כז, ז) וְשִׁמַּחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ.

אוי! ווען מ'העט די זכיה געהאט אַז מ'העט געדינט דעם באַשעפער באמת, האָט דאָך קיין שיעור נישט וואָס מען 'טוט אויף' אין "אַזעלכע הייליגע טעג"! די "הייליגע טעג פון סוכות" וואָס מ'איז דבוק אין הקדוש ברוך הוא! תחת צילא דמְהִימָנוּתא!

אַבער מ'האַלט מיר שוין אין דעם לעצטן טאָג! אונז האלט מיר שוין "הושענא רבה"! און "דער מלך געזעגנט זיך שוין"! לאַמיר זיך נישט געזעגענען מיט 'גאָרנישט'!

מ'האָב מיר נאָך צייט [לפעול ביום זה]! כאָטש ס'איז שוין קורץ די צייט היצטערט! איבערהויפט היינט [בשנה זו] ס'איז "ערב שבת", מ'קאָן נישט מאריך זיין, מ'ברויך היינט 'איילן' צום שבת, מ'האָב מיר קורצע זמנים! (עיין להלן אות כח) נאָר, ווען מ'האָט די זכיה, "איין גוטע מינוט" האָט קיין שיעור נישט וואָס מ'קען "אויפטון"!

[איבערדעם בעט מען [הושענא] לְמַעַן אֶלְקִינוּ, מען בעט [אז] פאַר השם יתברך'ס כבוד זאָל מען געהאָלפן ווערן. דאָס איז זיכער נאָר דער "כבוד שמים" אַז אידן זאָלן געהאָלפן ווערן]. (מלשון רבינו להלן אות כו)

ז

רמז המובא בייטב פנים על המשנה:

מִי שְׁאָבַד חוֹתָמוֹ, מִמְתִּינִין לוֹ עַד הָעֶרֶב

עד יום "הושענא רבה" ממתינים שיתקנו פנים הברית

אין ייטב פנים¹ 'ברענגט' ער דאָך, דאָס וואָס שטייט אין די מפרשים¹ [לרמז בלשון המשנה]¹ מִי שְׁאָבַד חוֹתָמוֹ, מִמְתִּינִין לוֹ עַד הָעֶרֶב.

[והרמז] מִי שְׁאָבַד חוֹתָמוֹ, אַז מ'האָט פאַרלאָרן דעם צֶלֶם אֱלֹקִים, אָבַד 'חותמו' מיינט מען [דעם] 'חותם' אות ברית קודש, אוי חלילה אַז מ'האָט פוגם

¹ בייטב פנים (להור"ר, ד"ה קרים לזמנה) מִי שְׁאָבַד חוֹתָמוֹ, היינו חותם ברית קודש, מִמְתִּינִין לוֹ עַד הָעֶרֶב, היינו עד ערבא תמינא דחג, כמ"ש בספרים הקדושים. אשר על כן היום העת לחננה ולבקש סליחה בלב מר ובבכיה עצומה על חטאת נעורים אשר נטמא בטומאת קרי רחמנא ליצול, שיטהר אותו השי"ת ויזרוק עליו מי טהרה, כמו שנאמר (יחזקאל לו, כה) וְיִרְקַתִּי עָלֵיכֶם מִיַּם טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם. וזה שאומרים קרים, מי שנטמא בקרי, כמו שפירש רש"י (תצא כה, יח) אֲשֶׁר 'קָרַף' בְּדֶרֶךְ [דהוא מלשון קרירות ומלשון קרי עיי"ש], לְזַרְקָה לְשׁוֹן זָרִם מִיָּם (חבקוק ג, י), לזרוק עליו מי טהרה.

¹ כן כתב בייטב פנים בשם "ספרים הקדושים". ובספר הישר והטוב (להור"ק מליסקא, תלמיד מובהק מהיש"מ, בדרוש ו' להור"ר תרכ"ט) כתב וז"ל, אמרתי בשם הרב הצדיק מאוהעל (הישמח משל) זלה"ה בדרך רמז על אמרם ז"ל מִי שְׁאָבַד חוֹתָמוֹ מִמְתִּינִין לוֹ עַד הָעֶרֶב, דהנה יש צלם דקדושה, דהיינו ד' פנים שבמרכבה, אדם אריה שור נשר, ויש חס ושלום ד' פנים בסטרא אחרא, סוס כלב חמור גמל. והנה מי שהולך בדרך הישר יש לו פנים מהד' פנים שבקדושה, וחלילה מי שהולך בדרך לא טוב יש לו פנים מהד' שכנגדם, אמנם עוד תקנה לאדם ההוא שיעשה תשובה לערב, וכמבואר בזוהר הקדוש על "מארי דחושבנא" שמחשבתו בכל לילה ולילה לעשות תשובה על מה שעשו ביום העבר. ולכן מי שְׁאָבַד חוֹתָמוֹ דהיינו צלם הראוי לו מהד' פנים שבקדושה, מִמְתִּינִין לוֹ עַד הָעֶרֶב, וחלילה אם לא יעשה תשובה בערב, על כל פנים יעשה תשובה בערב שבת, או בערב ראש השנה או בערב יום הכיפורים, ולכל הפחות לא יאחר מערב שמיני עצרת דהוא יום הושענא רבה.

¹ הוא משנה במסכת שקלים (ה, ה). ולפי פשוטו הכוונה, דבבית המקדש היה איש ממונה למכור יין לנסכים, ומי שרוצה לקנות נותן מעות להממונה ומקבל ממנו "חותם", ובוה הולך להממונה על היין ומקבל יין. ואם אחד אבד את "החותם" וטען שכבר שילם, ממתינין לו עד הערב שאז נתועדים יחד שני הממונים לראות אם חשבון היין שהוציא הוא שוה לחשבון המעות שהכניסו, ואם רואין שיש עודף בהמעות נותנים לו היין, ובאם לאו נמצא שהוא רמאי.

געווען און מ'האָט פאַרלאָרן, אוי וויי !, מ'האָט פאַרלאָרן [ניצוצים הקדושים] דורך דעם חטא הידוע, און מ'האָט צייט געהאַט צו פאַררעכטן [ועדיין לא תיקן, ממתינין לו עד הושענא רבה לתקנו, וכדלקמן].

ווען מ'קומט זיך צונעזאם צווישן אידן, אַז מ'האָט די זכיה [צו פאַרגיסן] אמת'דיגע אמת'דיגע טרערן פאַרן באַשעפער, [מיט דעם] איז מען מען מען די 'ניצוצים הקדושים'. דאָס איז איינס פון די גרעסטע תיקונים!^ח.

אַבער מי שְׁאָבֵד חוֹתָמוֹ, טאַמער האָט מען אַבער פאַרלאָרן [ועדיין לא שפך על זה דמעות אמיתיות לתקנן], איז ממתניין לו, ווי לאַנג וואָרט מען אים, עַד הָעֶרֶב, [היינו עד הושענא רבה, כן] 'עֶרֶב' איז עֶרְבָא דְתַמִּינָאָה^ט, דאָס איז דער יום 'הָעֶרֶב', ביז צום 'עֶרֶב'. [עד כאן דברי הייטב פנים].

ח

אוי ! ביז "היינט" האָט מען געוואָרט ! ווי לאַנג נאָך [וועט מען וואָרטן] ? ! לאַמיר נישט 'פאַרשפילן' דעם קורצן זמן ! די "געציילטע מינוטן" וואָס מ'האָב מיר נאָך !

ט

לעורר רחמים על הישועה, עבור צער השכינה

לאַמיר זיך באַרעכענען אין וואָס פאַר אַ מצב מען שטייט.

אוי ! דאָס געוואָלדיגער "שפלות", בכלל ובפרט.

[הלא כתיב (ישעי' טג, ט) בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר, די שכינה הקדושה [היא עמנו בגלות,

וכדכתיב] עִמּוֹ אֲנֹכִי בְצָרָה (תהלים צא, טו).

אוי ! די אַלע צרות ישראל, און דער "שפלות" ברוחניות ובגשמיות [זה גורם

צער להשכינה הקדושה].

אוי ! די "שכינה הקדושה" איז אין גלות.

אוי ! "הקדוש ברוך הוא" וויל העלפן פאַר אידן, דאָס דאַרף מען נישט צו

זאָגן ווי מ'קוקט אַרויס [בְּשָׁמַיִם] אויף דער אמת'דיגער "רגע" ווען אידן וועלן

געהאָלפן ווערן, און מ'וואָרט נאָר אַ "שטיקל התעוררות" פון אידישע קינדער !

לאַמיר צוהעלפן צום רצון פון הקדוש ברוך הוא ! ער וויל העלפן אידן !

[נאָר] ער וואָרט פון אונז אַפּאַר ערנסטע "ווערטער" ! אַפּאַר ערנסטע

"טרערן" פאַרן לעבעדיגן באַשעפער ! פאַר [=אויף] ישועת ישראל !

אוי, ווי לאַנג נאָך ! ווי לאַנג נאָך !

ווי לאַנג [נאָך] וועל מיר אַזוי אַרויסגיין 'בחרפה ובבושה' פון די הייליגע

טעג, אַזוי ווי חלילה אין די יאָרן ביז היצטערט ! אוי וויי, אוי וויי !

אוי וויי ! דער אמת העט מען געדאַרפט ווען 'אַלעס אַנציווענדן' [זאָ] מ'זאָל

מיר נישט אַוועק אָן אַ "ישועה" !

לאַמיר דערוועקן אַלע "עולמות העליונים" !

די "אבות הקדושים" זאָלן פאַר אונז ממליץ טוב זיין !

^ח כמובא בשערי תשובה (שער א אות טו). ובארחות צדיקים (שער כו). ובישיבת משה (עשיית דרשה ב), ועוד.

^ט 'ערב' יום 'שמיני' של חג.

ביאור הגמרא: על מה יש לנו להשען, על "אבינו שבשמים"

(עד אחר אות כד)

די גמרא (סוטה דף מט) זאָגט אויף "עיקבא דמשיחא" וויאזוי דאָס דור וועט אויסזען, מ'רעכנט אויס דעם גאַנצען 'שפלות הדור', און [די גמרא] לאָזט אויס אַין לָנוּ עַל מִי לְהִשָּׁעַן, [וכן אמר] אַין לָנוּ עַל מִהָ לְהִשָּׁעַן, אָלֵא עַל "אַבִּינוּ שְׁבַשְׁמַיִם".

קושיא ג

למה נחשב ענין זה בין שפלות הדור של עיקבא דמשיחא, והלא הוא דבר גדול וחשוב להשען על אבינו שבשמים לכאורה [קשה] וואָס איז אזוי שלעכט לְהִשָּׁעַן עַל אַבִּינוּ שְׁבַשְׁמַיִם. אַז 'דעס' האָט מען יאָ, האָט מען דאָךְ זייער אַסאָךְ. ווער קאָן דען אזוי העלפן [כמו אבינו שבשמים], אַז מ'העט זיך נאָר אמת'דיג פאַרלאָזט אויפן באַשעפער.

יא

הקדמה לביאור קושיא ג

ביאור הפסוק: כִּי מִדֵּי דְבָרֵי בּוֹ זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד

(עד אחר אות יז)

נאָר עס שטייט: הָבֵן יָקִיר לִי אֶפְרַיִם אִם יִלְד שְׁעָשְׁעִים, כִּי מִדֵּי דְבָרֵי בּוֹ זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד, עַל כֵּן הָמוּ מֵעֵי לֹא רַחֵם אֶרְחֻמֶּנּוּ, נָאִם ה' (ירמ' לא, יט).

לפי פשוטו משמע דמה שאמר "על כן המו מעי לו רחם אֶרְחֻמֶּנּוּ" קאי על מה שאמר הָבֵן יָקִיר לִי אֶפְרַיִם אִם יִלְד שְׁעָשְׁעִים, ואם כן למה הפסיק באמצע באומרו "כִּי מִדֵּי דְבָרֵי בּוֹ זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד" [אין] דעם פסוק פאַרשטייט מען נישט, וואָס איז דער פשט "מִדֵּי דְבָרֵי בּוֹ [זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד]", דהיה לו לומר [אם יִלְד שְׁעָשְׁעִים [ותיכף לזה] זאָל ער זאָגן עַל כֵּן הָמוּ מֵעֵי לוֹ, [הלא הִכְנֵהָהּ הוא כִּי] פון די 'שעשועים' איז [הָמוּ מֵעֵי לוֹ] 'רַחֵם אֶרְחֻמֶּנּוּ', [ואם כן] וואָס איז דער [הוספה שמוסיף באמצע] "מִדֵּי דְבָרֵי בּוֹ זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד".

גם יש להבין עצם כוונת אומרו מִדֵּי דְבָרֵי בּוֹ זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד, והלא גם בשאר זמנים אין שכחה לפני כסא כבודו [ויעוד קשה להבין אומרו מִדֵּי דְבָרֵי בּוֹ, דמשמע דדוקא בעת דיבורו יתברך בְּנוֹ הוא זוכר אותנו, והלא] השם יתברך איז דאָךְ [זוכר אותנו בכל עת], עפעס סיי ווי סיי [=בכל אופן ובכל זמן] ווייסט מען דאָךְ [כִּי] אִין שְׂכַחָה לִפְנֵי כְּסֵא כְּבוֹדוֹ, וואָס איז דער "מִדֵּי דְבָרֵי בּוֹ" [דמשמע דדייקא אַז "זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ"].

יב

מָשָׁל עַל תְּפִילוֹת יִשְׂרָאֵל

מגענענעיק האָב אל בנו בשעה שמתחיל לדבר ולקרוא אותו בשם "אָב"

נאָר ס'ווערט געברענגט אין ספרים הקדושים, אַ מָשָׁל אויף 'תפילות ישראל', [להמליץ אויף] וואָס אידן ווען זיי קומען בעטן ווען מ'איז נישט 'דערביי', אוי די הערצער זענען פאַרשטאַפּט, פאַר'חֲתָמָ'ט. (המשך המשל באות יד)

יג

אוי, ווי דער אמת, [ווען] ס'קומט אַזאַ טאָג, העט מען [זיך] געדאַרפט 'אויסצולאָזן' פאַרן באַשעפער, [מ'העט] געדאַרפט 'אויסגיין' פאַרן בורא כל עולמים [אז] מ'זאל נישט אוועקגיין מיט גאַרנישט^א.

נאָר די הערצער זענען פאַרשטאַפּט פון דעם תוקף הגלות, [פון] די עוונות ופשעים. [וכמו שפירשו ברמז הכתוב]^ב מָל מִשְׁמֶר נָצַר לְבָבָּ, דאָס האַרץ איז אין אַ "תפיסה", [והזהיר הכתוב שישמרו את הלב שלא יתפס במאסר היצר הרע].

יד

ס'שטייט אַ מִשְׁל, ס'איז אַמאָל געווען [אַ טאַטע], מִשְׁל אַזוי ווי אַ "טאַטע", אַזוי ווי אַ טאַטע [וואָס] ער וויל האָבן שַׁעֲשָׁעִים פון אַ קינד, נאָך איידער ס'הייבט אָן צו רעדן פרובירט ער זיך און רעדט צו אים, ער זאל עפעס זען [שְׁמַדְבָּר].

'אַזוי ווי' [=תיכף ווען] דאָס קינד הייבט אָן צו 'רעדן', ער הייבט אָן צו זאָגן "טאַטע"! דאָס ערשטע וואָרט. איז ער [האַב] מלא שמחה, ער האָט שַׁעֲשָׁעִים ער האָט געגועים צו אים מיט גרויס אהבה, ער הערט אים שוין רעדן אַ וואָרט, ער זאָגט "טאַטע"!

אַז ער ווערט גרויס, ער לערנט אים אויס "חכמת התורה", ער זאל אים משלים זיין. ער לערנט אים, און ער 'פרעגט' אין אים אַריין "תּוֹרָה" מיט "חֲכָמָה" מיט "קְדוּשָׁה".

אַז ער ווערט אָבער [עלטער], חלילה ער גייט אין שלעכטע וועגן, און ער פאַרגעסט די אַלע 'חכמות' וואָס מ'האָט אים געלערנט, ער פאַרשטאַפּט זיך די הבנה, וואָרן דער קאָפּ איז אים געשטאַנען אויף עפעס אַנדערש.

אַז דער פאָטער וויל מיט אים שמועסן, ער וויל אים פאַרהערן, פאַלט אויף אים אַ שטיקל אימה. ער פאַרהערט אים, אָבער ער זעט אָבער אַז ער קען נישט, ער ווייסט נישט גאַרנישט, ער ווייסט נישט וויאָזוי צו 'זאָגן', [ער ווייסט נישט] וואָס עפעס מסדר צו זיין 'דברי חכמה'. ווערט דער פאָטער אויף אים ברוגז, נְתַמְלֵא חֲמָה, [וצועק עליו] "איך האָב דאָך דיך געלערנט, פאַרוואָס ביסט דו אַזוי גאַרנישט"?

דאָס קינד זעט ווי ברוגז דער פאָטער [איז], פֻּלְתָּה אֵלָיו הָרָעָה^ב, הייבט ער אָן זיך אָן צו בעטן: "טאַטע"! דערמאָנסט דיך אַמאָל, אַז כִּיהָב געזאָגט דאָס

^א עיין עוד בדברי רבינו להלן אות צב-ג.

^ב רבינו מביא זאת הרבה פעמים בשם האלגאזי, ובספרי האלגאזי הנדפסים לא מצאנו זה, ונמצא בישמח משה (ברכה ע"פ תורה צוה) וז"ל: וידוע מה שפירש מהר"ש אלגאזי מקרא שכתוב (משלי ד, כג) מִכָּל מִשְׁמֶר נָצַר לְבָבָּ כִּי מִמֶּנּוּ תוֹצְאוֹת חַיִּים. ענינו, מִכָּל "מאסר" [מלשון וַיִּנְחָהוּ בַּמִּשְׁמֶר] שֶׁל יֵצֵר הָרַע נָצַר לְבָבָּ, שֶׁלֹּא תֵהָא הַלֵּב בְּמֵאסֶר יֵצֵר הָרַע, כִּי מִמֶּנּוּ, מֵהַלֵּב, תוֹצְאוֹת חַיִּים, פִּירוּשׁ אַהֲבָה וִירָאָה וְדִבְקוֹת בָּהֶ' מִקּוֹר הַחַיִּים, עכ"ל. - וכן בספרו תפלה למשה על תהלים (קו, מג) הביא היש"מ זאת בשם האלגאזי, ומסביר שם דבריו וז"ל, כִּי רוּחַ חַיִּים הוּא בָּלֵב, כִּי רוּחַ מִלְּפָנֵי יְעֲטוֹף כְּתִיב (ישעי' נו, טו), ואם הסטרא אחרא אינו שולט עליו ונזהר ונשמר מֵאֵל זֶר שֶׁלֹּא לִהְיוֹנֵס בּוֹ וכו', מִמֵּילָא שׁוֹאֵב הַלֵּב כֹּל הַקְדוּשׁוֹת מִמִּקּוֹר, וְהֵינּוּ מִכָּל מִשְׁמֶר, כַּעֲיֵן וַיִּאֲסֹף אֹתָם אֶל מִשְׁמֶר (מקץ מב, יז) וכו' שהוא המאסר, והסט"א על ידי העונות הלב במאסר אצלו, ועל פי זה תבין דברי האלגאזי, עכ"ל. - [אולם במקום אחר (שם סב יב, אופן ג ד"ה ועתה) מביא זאת היש"מ בשם פירוש מהר"י מינץ בשם מהר"ש אלקב"ץ, והוא נמצא לפנינו בספר אילת אהבים למהר"ש אלקבץ (על שיר השירים, ד טז) והובא בדרשות מהר"י מינץ בדרוש הראשון].

איינע וואָרט "טאַטע"!, האָסט דו שוין געהאַט צו מיר גרויס אהבה, שְׁעִשׂוּעִים און גִּעְגּוּעִים, דו האָסט דיך מְחִיָּה געווען [זא] דו האָסט געהערט פון מיר דאָס איינע וואָרט "טאַטע"!. אזוי וואָס זאָל איך טון אז איך בין געוואָרן אזוי, דורך דער שלעכטער הנהגה. איך בין נישט מער ווי אַ קליין קינד, פריי דיך מיט מיר אז איך זאָג נאָך דאָס וואָרט "טאַטע"!. [עד כאן המשל].

טו

הנמשל על כלל ישראל עם אבינו שבשמים

אזוי קען מען זאָגן אויף אידן, אַמאָל מ'האַט אונז 'אויסגעצויגן' מכור הברזל ממצרים", מ'האַט אָנגעהויבן 'אָנערקענען' אז ס'איז דאָ "אָבינו שבשמים", איז עס געווען אַ גרויס נחת פאַרן בורא כל עולמים. מ'האַט אָבער אונז געלערנט, מ'האַט אונז געגעבן אַ "תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה", און מ'האַט אונז געגעבן דור אחר דור "חֻמֵּי יִשְׂרָאֵל", מ'האַט אונז געלערנט, און מ'האַט אונז 'איינגעפרעגט' [תורה, חכמה, וקדושה].

ס'איז געקומען די צייט, מ'העט ערוואַרטעט פון אונז "חֻמֵּי בִּינָה וְדַעַת", מיט אַ "אידיש האַרץ", מיט "אמת'דיגע דיבורים" פאַרן בורא כל עולמים. אונז זעמיר אָבער אין 'געפאַנגענשאַפט' פון "עוונות און פשעים", דאָס האַרץ איז 'געפאַנגען' אין "תּוֹקֵף הַגְּלוּת", אינעם "אורך הגלות".

מיט וואָס קאָן מען קומען צום בורא כל עולמים?

[נאָר] אונז קען מיר קומען צום בורא כל עולמים, - ווען מ'הייבט אָן צו רעדן איז אַ חשיבות, אז מ'זאָגט "טאַטע"!, - מ'זאָגט מיר נאָך "אָבינו שבשמים"!, לאַז דאָס חשוב זיין ביים באַשעפּער!

ס'איז היינט דאָס אויך שוין אַ רבּוּת, אַז מ'קומט אין די בתי מדרשים, און מ'שטייט פאַרן בורא כל עולמים, אַז מ'זאָגט נאָר דאָס וואָרט "אָבינו שבשמים"! דאַרף מען אויך שוין געהאַלפן צו ווערן! זאָל זיך דאַכטן אונז זעמיר אזוי ווי "קליינע קינדער".

טז

ס'שטייט דאָך אזוי אין מדרש"ט [על הפסוק] אַחֲת לָנוּ "קִטְנָה", אַז אידן זינדיגן, קוקט הקדוש ברוך הוא אָן ווי גלייך זיי העטן געווען "קטנים".

²⁷ מלשון הפסוק במגילת אסתר (ז, ט).

²⁸ כדכתיב (דברים ד, כ) וְאַתֶּם לִקַּח ה' יוֹצֵא אֶתְכֶם מִכּוֹר הַבְּרָזִל מִמִּצְרַיִם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נִחְלָה בְּיוֹם הַהוּא. במדרש (במדבר, ב טז): ה"ד (שה"ש ח, ז) מִיָּם רַבִּים לֹא יוֹכֵל לִכְבוֹת אֶת הָאֱהָבָה וְגו', ואומר (שם) אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת נֶפֶל הוֹן בֵּיתוֹ 'בְּאֱהָבָה' בּוֹז יְבוֹז לוֹ וְגו', אמר רבי שמואל בר נחמן בשתי אַהֲבוֹת הַכְּתוּב הַזֶּה מְדַבֵּר, ראשון מְדַבֵּר בְּאֱהָבוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁאִם יִתְכַּנְּסוּ כָּל אוֹמוֹת הָעוֹלָם לִישׁוֹל אֶת הָאֱהָבָה שֶׁבֵּינוּ לְבֵין יִשְׂרָאֵל אֵינֶן יִכְלוּ לְכַוֵּן וְכו', וְסוֹפוֹ מְדַבֵּר בְּאֱהָבוֹת שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁאִם מִתְכַּנְּסִין כָּל אוֹמוֹת הָעוֹלָם וְאוֹמְרִים אֲנוּ מוֹכְרִים כָּל מְמוֹנֵינוּ וְעוֹשִׂים אֶת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, אָמַר לָהֶם הַקִּבְ"ה אֲפִילוֹ אֲתֶם מוֹכְרִים אֶת מְמוֹנֵיכֶם לִקְנוֹת אֶת הַתּוֹרָה בְּיוֹזֵן הוּא עֲלֵיכֶם, אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ 'בְּאֱהָבָה' בּוֹז יְבוֹז לוֹ וְכו', אָמְרוּ לוֹ [הַאוֹמוֹת הָעוֹלָם לְהַקְבִּי] לָמָּה אֵין אִתָּךְ מִקְבְּלֵינוּ, אָמַר לָהֶם שֶׁאַתֶּם חוֹטְאִים, אָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל אֵינֶם חוֹטְאִים? א"ר בְּרִכְיָה מֶה כְּתִיב אַחֲרָיו (שם, ח) אַחֲת לָנוּ קִטְנָה וְגו', אָמַר לָהֶם הַקִּבְ"ה כִּשְׁם הַשְׁתַּיְנוּקָת הַזֶּה כִּשְׁהִיא קִטְנָה וְהִיא חוֹטְאָה עַל אֲבוֹתֶיהָ אֵין אֲבוֹתֶיהָ מִתְרַצְמִין עֲלֶיהָ, לָמָּה, שְׁהִיא קִטְנָה, כִּךְ הִם יִשְׂרָאֵל כִּשְׁהִם חוֹטְאִים אֵין הַקִּבְ"ה מַעֲלָה עֲלֵיהֶם וְכו'. - עוֹד אֵיתָא בְּמִדְרַשׁ (שה"ש רבה ח, פסוק ח) אַחֲת לָנוּ קִטְנָה, אֵלוּ יִשְׂרָאֵל, רַבִּי עֲזַרְיָה בִּשְׁם רַבִּי יְהוּדָה ב"ר סִימוֹן, לַעֲתִיד לִבָּא עֲתִידָה לָּא שְׂרִי אוֹמוֹת הָעוֹלָם בְּאֵין וּמְקַטְרִין

יז

כִּי "מִדֵּי דְבָרֵי בּוֹ" זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד, שְׁהִי"ת זֹכֵר לִישְׂרָאֵל אֶת הַזְכוּת
דַּכְּשֶׁתַּחֲחִיל לְדַבֵּר עִמָּהֶם הַכִּירוּ בּוֹ וְאָמְרוּ "הוּא אֲבִינוּ הוּא מַלְכֵנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנו"

דָּאָס איז דער פשט קען זיין, הֵבֵן יְקִיר לִי אֶפְרַיִם אִם יִלְד שְׁעָשְׂעִים, "כִּי מִדֵּי
דְבָרֵי בּוֹ" זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד, אִיךְ גַּעֲדַעֲנֵךְ נֶאֱדָךְ אַז ווען אִיךְ הָאָב אָנגעהויבן צו
"רעדן" מיט זיי, איז געווען אַ חשיבות דָּאָס אַיינע אַז מ'הָאָט מַכִּיר געווען ס'איז
דָּאָ אַ באַשעפער אויף דער וועלט, מ'הָאָב מִיר מַכִּיר געווען הוּא אָבִינוּ, הוּא
מַלְכֵנוּ, הוּא מוֹשִׁיעֵנו.

איבערדעם עַל כֵּן הָמוּ מַעֲי לֹא רַחֵם אֶרְחָמֵנוּ^{יז}, איבערדעם בעטן מִיר רחמים
וּחֲסִידִים. (המשך הדרוש בביאור הגמרא דיש להשען על אבינו שבשמים, הוא לקמן אות כב)

יח

הַקִּדְמָה לְחַרְמוֹ דְּלַחֲלֵן (אות כה-כו) בַּפְּסוּק טוֹב וַיַּחֲלִי וְדוֹמָם לְתַשׁוּעַת ה'"
(עוד אחר אות כא)

במדרש: אֱלֹקִים אֵל דְּמִי לָךְ, אִם אֲנִי דוֹמָמִים לְמָה אַתָּה דוֹמָם

ס'שטייט אין מדרש, דער זיידע זכרוננו לברכה אין תהלים'ל אין תפלה
למשה ברענגט עס, אויף דעם פסוק (תהלים פג, ב) אֱלֹקִים אֵל דְּמִי לָךְ אֵל תַּחֲרֹשׁ
וְאֵל תַּשְׁקֹּט קָל, זאָגט דער מדרש^{יח}, אִם אֲנִי דוֹמָמִים, אַז אֲנִי שווייג מִיר, לְמָה
אַתָּה יוֹשֵׁב וְדוֹמָם, [וזה שאמר המשורר] אֱלֹקִים אֵל דְּמִי לָךְ, זאָלסט 'דו' נישט
שווייגן. [עד כאן המדרש].

יט

בירושלמי: מִי שֵׁשֶׁן בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יֵשֶׁן מוֹלֹ, וּבִמְנָן אֲבָרָהּ מוֹסִיף דָּגִם הוֹשֵׁב בְּטַל כִּישָׁן דְּמִי
וּלְדַרְכֵינוּ יֵשׁ לְרִמּוֹ זֶה עַל מִי שִׁיוֹשֵׁב בְּטַל מִלְּהַתְעֵצֶם בַּתְּפִלָּה

דָּאָס איז די זעלבע זאך קען זיין, [לרמוז בדברי הירושלמי] מֵאֵן דְּדָמִיךְ בְּרִישׁ
שְׁתָּא דְּמִיךְ מִזְלִיָּה, און זיי זאָגן דאָךְ^{יט} אַז יוֹשֵׁב בְּטַל כִּישָׁן [דמי].

את ישראל לפני הקדוש ברוך הוא וכו', מפני מה אלו יורדין לגיהנם ואלו אינן יורדין, אומר להם הקדוש
ברוך הוא אַחֲוֹת לָנוּ קִטְנָה, מה קטן זה כל מה שהוא עושה אין מִמָּחִין על ידו, לְמָה, שהוא קטן, כך כל
מה שישאר מתלכלכין כל ימות השנה בעונותיהן, בא יוה"כ ומכפר עליהם שנאמר (אחרי טו, ל) כִּי בְּיוֹם
הַזֶּה יִכְפֹּר עֲלֵיכֶם. [וועיין מה שכתב רבינו בדברי המדרש אלו, להמליץ זכות על ישראל, בסוף הקונטרס
על הגאולה ועל התמורה (סימן קא-קכב). וע"ע בס"ג שמות תשכ"א (דברות קודש לשוכבי"ס כרך ד, עמוד קיז)].

^{יז} ונמצא דעל כן הָמוּ מַעֲי לֹא רַחֵם אֶרְחָמֵנוּ, לא קאי על אִם יִלְד שְׁעָשְׂעִים לבד, רק קאי שפיר על כִּי מִדֵּי
דְבָרֵי בּוֹ זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד. ומה שאמר זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ, היינו שאני זוכר לִישְׂרָאֵל זֶה הַזְכוּת.
וכן לא קשה מה שהקשינו דהלא הקב"ה זוכר אותנו בכל עת ולא רק בעת דברו בָּנוּ, כי לפי האמור
מה שאמר "מִדֵּי דְבָרֵי בּוֹ" אינו מורה על 'זמן הזכירה', אלא על 'דבר הזכור', דהפסוק אומר שהקב"ה
זוכר לנו בכל עת את השעשועים שהיה לו עִמָּנוּ בעת שהתחיל לדבר עִמָּנוּ, והיינו בעת צאתנו ממצרים
שקבלנו עולו ומלכותו עוד טרם שקבלנו התורה [והוא כעין משקל הכתוב זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד וְעֲנוּנֶיךָ וְגו' לְקַמֵּךְ
אַחֲרֵי כֵן].

^{יח} ואולי הוא גם עוד הקדמה לביאור קושיא ג, כי יתכן שהיה בדעת רבינו לפרש עוד בדברי הגמרא אין
לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים, על פי דבריו שבכאן, דבדורות הקודמים היה להם התעוררות
גם מעצמם, אבל בעיקבא דמישחא אין לנו שום התעוררות מעצמנו בבחינת שובנו אלי, ועל כן אין לנו
להשען אלא על בחינת השיבנו ה' בהתעוררות מלמעלה מן השמים (אלא שקיצר ולא סיים דבריו). ובוזה עולה
יפה 'סדר' הדברים.

^{יח} כן מובא הלשון בתפלה למשה שם (ובשימח משה פרשת שמות עה"פ ותעל שועתם ד"ה או יתבאר) בשם
המדרש. ועיין כעין זה במדרש שוחר טוב ובילקוט שמעוני על תהלים שם.

^{יט} דברי הירושלמי מובא בפוסקים (דרכי משה, או"ח תקפג, ב). וכתב במגן אברהם (תקפג, ו) דיושב בטל כישן
דמי. ועיין מטה אפרים (תקצח, א) שכתב דהיושב בטל כישן דמי וגרוע ממנו, שעל ידי זה ראשו נתמלא
מחשבות רבות. וע"ע בשל"ה הק' מסכת ר"ה (תורה אור, אות ב).

אז מ'זיצט לידיג און מ'טוט גאָרנישט [להרעיש בתפילה], דעמאָלטס 'שווייגט' מען [ונקרא יושב ודומם וְדָמִיָּה].
(עיין להלן אות כו)

כ

הקב"ה מצפה לתפלות ישראל שיתעוררו מעצמם

דער אמת, דער בורא כל עולמים וואָרט אויף אידישע תפילות². ס'איז אַוודאי בעסער אז מ'ווערט 'אַליין' נתעורר, איז בחינת שובו אֱלִי וְאֶשׁוּבָה אֲלֵיכֶם.

אבל כנסת ישראל מבקשת שאם אין מתעוררים מעצמם אז יעורר אותנו הקב"ה ברחמיו באתערותא דלעילא נאָר אָבער אז ס'גייט נישט [שאין יכולים להתעורר מעצמין], בלייבט מען ביי דעם [שיהיה ההתעוררות מלעילא, בבחינת] הִשְׁכִּינֵנוּ ה' אֲלֵיךְ וְנִשְׁוֹבָה, אז הקדוש ברוך הוא גיט אַריין אַ כח.

כא

וזה יש לרמוז בהמדרש, שכנסת ישראל אומרת אם אנו דוממים מן תשובה ותפילה באתערותא דלתתא, למה אתה דומם מלעורר אותנו באתערותא דלעילא

איבערדעם זאָגט דאָס דער מדרש, אם אנו דוממין [שאין בנו דעת להתעורר מעצמינו בבחינת שובו אֱלִי וְאֶשׁוּבָה אֲלֵיכֶם], אז אונז האָב מיר געשוויגן [וישבנו בטל], אוי וואָס קען מען נאָך וואָרטן.
נאָר וואָס דען [בקשתינו] אֲלֵיכֶם אֵל דְּמִי לָךְ, [שאנו מחכים שהשי"ת ישפיע מלמעלה התעוררות, בבחינת הִשְׁכִּינֵנוּ ה' אֲלֵיךְ וְנִשְׁוֹבָה].

כב

ביאור קושיא ג

בעיקבא דמשיחא אין לנו להשען אלא על הזכות שערדיין אנו אומרים אלו ה' תיבות "אבינו שבשמים", וכמשל הנזכר מהאב עם בנו. ואחי שפיר מה שנמנה זה בין עניני שפלות הדור, כי בדורות הקודמים היה להם באמת כמה זכותים במה לבא לפני המלך, אבל כהיום אין לנו זכותים רק זה לבד שערדיין אנו מכירים באבינו שבשמים איבערדעם קען זיין, דאָס איז דער פשט אין די גמרא [מסכת סוטה], די גמרא זאָגט דעם שפלות הדור [שבבעיקבא דמשיחא, ומסיים שאין לנו להשען אלא על "אבינו שבשמים", והכוונה דבאמת גם ענין זה שייך בין עניני שפלות הדור].

כג

[דהנה] פאַרצייטנס אז מ'איז געקומען [לפני הקדוש ברוך הוא] האָט מען געהאַט מיט 'וואָס' צו קומען, [מיט] אַזויפיל מצות ומעשים טובים, אַזויפיל הייליגע תפילות, מיט אַזויפיל התעוררות תשובה, מיט אַזויפיל צובראָכענע הערצער פאַרן בורא כל עולמים.

² וכידוע בספרים הקדושים בשם המדרש, בענין הויכוח שבין הקב"ה וכנסת ישראל, דהקב"ה אומר שובו אֱלִי וְאֶשׁוּבָה אֲלֵיכֶם (מלאכי ג, 1), כי רוצה שיהיה באתערותא דלתתא, וכנסת ישראל מבקשת הִשְׁכִּינֵנוּ ה' אֲלֵיךְ וְנִשְׁוֹבָה (איכה ה, כא), שיעורר אותנו באתערותא דלעילא.
ומקורו במדרש איכה (סו) וז"ל, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבונו של עולם שלך הוא, הִשְׁכִּינֵנוּ, אמר להם שלכם הוא, שנאמר שובו אֱלִי וְאֶשׁוּבָה אֲלֵיכֶם נאום ה', אמרה לפניו רבונו של עולם שלך הוא, שנאמר (תהלים פה, ה) שובנו אֲלֵי יְשׁוּעֵנוּ, לכך נאמר הִשְׁכִּינֵנוּ ה' אֲלֵיךְ וְנִשְׁוֹבָה.

וויפיל מ'האָט זיך אויסגעוויינט פאַרן אייבירשטן 'באַכ'ן^{כא} טרערן, אַזוי ווי דוד המלך האָט געזאָגט פֿלִיגִי מִיּם יָרְדוּ עֵינֵי עַל לֹא שְׁמְרוּ תוֹרָתְךָ (תהלים קיט, קלו). מיט דעם 'אַלעמען' האָט מען געהאַט [מיט] וואָס צו קומען. [ווי] דער מדרש זאָגט^{כב} [על הפסוק] "בְּזֹאת יָבֹא אֶהְרֶן אֶל הַקֹּדֶשׁ, רַעֲכַנְט עַר [אויס] "בְּזֹאת", תורה איז "זֹאת" [התורה], און מילה [זאת בְּרִיתִי], אַזוי ווי ער רעכנט אויס כמה מִצְוֹת וואָס אַלעס הייסט "זֹאת". [על כל פנים] מ'האָט געהאַט מיט וואָס צו קומען, האָט מען זיך אויף דעם פאַרלאָזט, [אויף די זכותים פון] אַלע מצות און מעשים טובים.

כד

[אַבער] היצט איז 'נאָר' געבליבן 'אַזויפיל', די "צוויי ווערטער" וואָס מ'זאָג מיר נאָך "אַבינו שְׁבַשְׁמִים!", און מ'ווענד מיר זיך [נאָך] צום בורא כל עולמים. אוי! מ'זאָל מיר וויסן אַז 'נאָר' דער באַשעפער קען אונז העלפן. מ'זאָל זיך אין דעם אויך נישט נאָרן^{כג} [שעכ"פ לא יטעו עצמם בזה הענין, רק ידעו כי אָפֶס בְּלִתְּךָ גָּאֵלְנוּ].

איבערדעם [רמזו בגמרא], נאָר אויף דעם קען מען זיך פאַרלאָזן [בעיקבאת דמשיחא, כשאין לנו זכותים מעצמינו. ולזה רמזו בגמרא דבעיקבא דמשיחא מחמת שפלות הדור לא יהיה לנו על מה להשען, על שום זכותים, אלא על זה שעדיין אנו אומרים הב' תיבות "אבינו שבשמים" ואנו פונים אליו].

כה

רמז על "הושענא רבה"

בפסוק: טוב ויחיל ודומם לתשועת ה'

במדרש דורש הפסוק: טוב ויחיל ודומם, יכול לכל, תלמוד לומר לומר לתשועת ה'

ס'שטייט, טוב ויחיל ודומם לתשועת ה' (איכה ג, כד).

זאָגט דער מדרש, טוב ויחיל ודומם, יכול העט איך געזאָלט מיינען לַכֹּל, תלמוד לומר לתשועת ה'. לכאורה איז דאָך נישט צו פאַרשטיין [כוונת המדרש].

ובזית רענן מפרש כוונת המדרש: שלא יכוון ליחל להקב"ה שיושיע לו', אלא לתשועת ה', שיתרבה כבוד ה'

איז דאָ, דער ילקוט^{כד} ברענגט אַראָפּ דעם מאמר, איז דאָ [דאָרט] דער זית רענן פונעם [בעל] מגן אברהם, זאָגט ער פשט^{כה}, [שיתפלל] אויף לתשועת ה', אַז

כא פירוש: "בעקען", "בעקעלעך".

כב במדרש (ויקרא רבה כא, ו) בְּזֹאת יָבֹא אֶהְרֶן אֶל הַקֹּדֶשׁ (אחרי טו, ג). רבי יודן פתר קריא בכהן גדול, בכניסתו לבית קדשי הקדשים חבילות חבילות של מצות יש בידו, בזכות התורה (דברים ד, מד) זֹאת הַתּוֹרָה, בזכות מילה (ישעי' נט, כא) זֹאת בְּרִיתִי, בזכות שבת וכו', בזכות ירושלים וכו', בזכות שבטים וכו', בזכות יהודה וכו', בזכות ישראל וכו', בזכות תרומה וכו', בזכות המעשרות וכו', בזכות קרבנות וכו'.

כג סגנון הדברים: מ'זאָל זיך נאָר נישט נאָרן אין דעם אויך.

כד בילקוט שמעוני (נחום, רמז תקסא): טוב ה' לַמַּעֲזוֹ (נחום א, ט), יכול לכל, תלמוד לומר (שם) יִיְדַע חֲסִי בּו. כיוצא בו (איכה ג, כה) טוב ה' לַקֶּנוֹ, יכול לכל, תלמוד לומר (שם) לִנְפֹשׁ תִּדְרָשְׁנוּ. כיוצא בו (תהלים קמה, ט) טוב ה' לַכֹּל, יכול לכל, תלמוד לומר (שם) וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו. כיוצא בו (איכה ג, כז) טוב ויחיל ודומם, יכול לכל, תלמוד לומר (שם) לתשועת ה'. כיוצא בו (תהלים עג, א) אֵךְ טוב לִישְׁרָאֵל אֱלֹקִים, יכול לכל, תלמוד לומר (שם) לְבָרִי לִבְבִּי. [ועיין עוד להלן בפיסקא לַמַּעֲזוֹ בּוֹרְאֵנוּ, ששם האריך רבינו לפרש דברי זה המדרש ילקוט על הפסוק טוב ה' לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו].

כה בזית רענן (על המדרש ילקוט, שם אט ד): פירוש, שלא יכוון ליחל להקב"ה שיושיע לו', אלא לתשועת ה', כדי שיתרבה כבוד ה', שעד עתה כביכול עמא אַנְכִי בְּצָרָה (תהלים צא, טו).

מ'איז מתפלל פאַר "השם יתברך", אַז השם יתברך זאָל געהאָלפֿן ווערן, וועגן כבוד שמים [וצער השכינה, וכדכתיב] (ישעי' סג, ט) בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר, דעמאָלטס ווערט מען געהאָלפֿן. - אַזוי זאָגט דער זית רענן, אויף תלמוד לומר לְתַשׁוּעַת ה'.

כו

ולדרכינו יש לפרש דהפסוק מרמז, דמי שהיה עד עתה בבחינת וְדוֹמָם, שלא התפלל כראוי בימים הקדושים, עדיין יש לו תקוה ליחל על יום הושענא רבה שהוא הזמן המיוחד להתפלל על תְּשׁוּעַת ה', עבור כבוד שמים

נאָר ווידער לדרכינו (באות יח-כא) קען זיין איז דאָס דער פשט:

טוב וְיִחִיל וְדוֹמָם, מ'קען נאָר 'האָפֿן' צום באַשעפער [הטוב, שהוא ירחם עלינו. פארוואָס, ווייל] "וְדוֹמָם", ווייל ס'איז דורכגעגאנגען די צייט [בימים הקדושים, און] מ'האָט "געשוויגן" [ולא התאמצו בתפלה כראוי], ווייל ס'איז געווען "דְּמִיָּה" בְּרִישׁ שְׁתָּא [והיושב בטל כישן דמין]. (כדלעיל אות יט).

פונדעסטוועגן זאָל מען נישט פאַרלאָרן די 'האָפֿענונג' [כדכתיב 'טוב וְיִחִיל'].

זאָגט מען ווייטער אויף ווען, [על יום "הושענא רבה"], ווייל ס'איז אויף לְתַשׁוּעַת ה' [וכפירוש הזית רענן], דאָס איז "הושענא רבה".

[דעמאָלטס אין] הושענא רבה בעט מען לְמַעַן אֶלְקִינוּ, מ'בעט [אַז] פאַר השם יתברך'ס כבוד זאָל מען געהאָלפֿן ווערן.

דאָס איז זיכער נאָר דער "כבוד שמים" אַז אידן זאָלן געהאָלפֿן ווערן, [וואָרן] ס'איז בעווננו הרבים [עתה] חילול כבוד שמו יתברך, [וואָס] דאָס האָב מיר אַלעס אונז גורם געווען מיט אונזערע מעשים.

[ולכן יש לבקש עבור כבודו] אַז השם יתברך זאָל אויפהייבן אידישע הערצער.

כו

דברי התעוררות בחשיבות תפילת יום הושענא רבה

מורי ורבותי! כָּל בִּי עֲשֶׂה שְׂכִינָתָא שְׂרִיא (סנהדרין לט.).

ווען מ'קומט זיך צונעזאָם אַ ציבור, איז דאָרטן די שכינה הקדושה!

איבערהויפט אַזאַ טאָג "הושענא רבה", איז אַוודאי הקדוש ברוך הוא שוכן

בתוכם! איבערהויפט אַזאַ ציבור אין אַזאַ טאָג ווי הושענא רבה!

הקדוש ברוך הוא - שטייט אין זוהר הקדוש^כ - [איז] מְשַׁיֵּחַ מִן הַחֲלֻנוֹת

מִצִּיץ מִן הַחֲרָפִים, ער קוקט אַרײַן אין אידישע הערצער [לראות] 'ווער' טוט

אמת'דיג תשובה, 'ווער' ס'זאָגט אמת'דיג דיבורים פאַרן בורא כל עולמים.

על כל פנים איז היצט אַזאַ צייט. הקדוש ברוך הוא איז צווישן אונז.

^כ בתיקוני זוהר (תקון ו, דף כב.): ווי לון לבני נשא, דקודשא בריך הוא אסיר עמהון בגלותא וכו', ופורקנא דילה דאיהי "תשובה" וכו'. מְשַׁיֵּחַ מִן הַחֲלֻנוֹת (שיר השירים ב, ט), אלין חלונות דבי כנישתא, דאבא ובנוי אינון בבית [הכנסת] אסירן, ואיהו בכל יומא אשגחותיה עלייהו, ויהיב לון מזונא. וַיִּפֶּן כַּה וְכַה, אם אית מאן דיתער בתיובתא לתברא בית (נ"א בה) אסורין דילהון וכו', וַיִּפֶּן כַּה וְכַה וַיִּרָא כִּי אֵין אִישׁ, אלא אִישׁ לְדַרְכּוֹ פִּנּוּ (ישעי' נז, יא) בעסקין דילהון, באורחין דילהון וכו', אלא כלהו צווחין בעלותין ביומא דכפורי ככלבים, הב, לנא מזונא וסליחה וכפרה וחיי, פִּתְבְּנוּ לְחַיִּים, ואינון עזי נפש ככלבים (ישעי' שם), דאינון אומין דעלמא דצווחי לגביה ולית לון בשת אנפין, דלא אית מאן דקרא ליה בתיובתא, דיחזור שכינתיה לקוב"ה דאיהי מרחקא מיניה, למהדר לגביה, ואדמיין לכלבים וכו' ואינון ערב רב, דכל חסד דעבדין לגרמייהו עבדין. [ועיין עוד להלן אות כט-לא בבאור דברי התיקוני זוהר].

'אלעמאל' קען א איד נתקרב ווערן, אָבער אַזאַ צייט ווי מ'האַט היצטערט, אין די ענדע פון די הייליגע טעג, "הושענא רבה", אַזאַ טאָג וועל מיר נישט האָבן אַ גאַנץ יאָר, לאָמיר נישט איבערלאָזן דעם טאָג.

כח

מורי ורבותי! מ'דאַרף שוין באַלד צואיילן זיך צום שבת.

דער טאַטע זכרוננו לברכה האָט געטייטשט¹² [הושענא] מְכוּן לְשַׁבְּתָךְ, מ'ברויך מכין זיין אויף שבת, אַזוי בעט מען ביי הקדוש ברוך הוא אויכעט [שיכין עצמו לקראת השבת של אלף השביעין], אין גלות זענען מיר אויך שוין "פרייטאָג נאָכמיטאָג", פון דעם אלף השישי, ס'איז שוין לאַנג "נאָך חצות", וולכן אנו מבקשים [השם יתברך זאָל זיך צואיילן צום שבת [שלו, כשם שאנו מכינין עצמינו לקראת השבת].

וויפיל האָב מיר דען נאָך [=כמה שנים נשאר עוד מן האלף השישי, הלא נשאר רק] קורצע זמנים.

אוי ווען וועט שוין נתרומם ווערן כבוד השם יתברך ותורתו הקדושה וואָס ס'איז דורך אונז נתחלל געוואָרן.

כט

הקדמה לביאור קושיא א - ב

מביאור הפסוק וַיִּמַע אֶשֶׁל וְגו' וַיִּקְרָא שֵׁם בָּשֶׂם ה'

ממה שאמרת בקריאת ראש השנה שקורין הפסוק וַיִּמַע אֶשֶׁל בְּבֹאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא שֵׁם בָּשֶׂם ה' קל עולם

כ'האָב געזאָגט ראש השנה¹³ [לפרש הפסוק] וַיִּמַע אֶשֶׁל בְּבֹאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא

שֵׁם בָּשֶׂם ה' קל עולם [וירא כא, לג].

¹² הוא ממה שמע רבינו בעצמו מפי אביו, שהיה רגיל לומר כן בדרשות הושענא רבה כשחל בערב שבת. ועיין זה בדברי רבינו הושענא רבה תשט"ז [וביתר ביאור] וז"ל: איך האָב געהערט פונעם טאטן זכרוננו לברכה, ער האָט געטייטשט הושענא מכוון לשבתך, אויך אין אַזאַ צייט [ווען] ס'איז זיך געפאלן "הושענא רבה" איז געפאלן "פרייטיג", מוז מען דאָך אביסל מקצר זיין [בעבודת היום], מ'ברויך זיך צואיילן מ'זאָל נאָך קאָנען האָבן הכנה אויף "קדושת שבת", וועגן קדושת שבת איילט מען זיך, מ'איז מקצר. האָט ער געזאָגט, דאָס איז אַן התעוררות 'אויבן', ס'איז ידוע אַז מ'האַלט אין אלף השישי מ'האַלט שוין "פרייטיג נאָכמיטאָג", שוין נאָנט צו קדושת שבת, ס'איז דער לעצטער טאָג [משתא אלפי שנין], וויפיל האָב מיר דען נאָך אינגאנצן פונעם אלף השישי ביז צום אלף השביעי, 'פלעגט ער' צו זאָגן, אַזוי ווי אונז אייל מיר זיך מ'איז מקצר פאר קדושת שבת, האָט ער געזאָגט דאָס איז אַן התעוררות [לעילא] פאָרן בורא עולם ער זאָל זיך שוין צואיילן מיט דער ישועה, ס'איז שוין נאָנט צו קדושת שבת, פלעגט ער זאָגן הושענא מכוון לשבתך, אַנגרייטן צו 'דיין' שבת, - יומו של הקב"ה אלף שנה, - צו דעם אלף השביעי.

[הוסיף אז רבינו:] דאָס איז געווען דעמאָלטס [בימי הקדושת יו"ט], ס'איז שוין אויך געווען אין די אנדערע [=צווייטע] העלפט פון אלף השישי. ס'שטייט דאָך אין זוהר הקדוש (ח"א קיד.) [בפסוק] בִּשְׁנַת שָׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ (נח ו, יא), אז ס'קומט אין אלף השישי [בשנת שש מאות] דאָס איז שנת ת"ר, הייבט מען זיך אָן צו רישן למעלה, אַזוי ווי מ'רישט זיך אין פרייטיג נאָך חצות צום שבת, אַזוי רישט מען זיך אויבן אין די עולמות עליונים צום אלף השביעי. דאָס איז געווען דעמאָלטס [במיין], ס'איז געווען נאָך [=אחר] שנת ת"ר. בעוה"ר היינט זעמיר שוין 'ווייטער' געריקט, ס'איז שוין אינגאנצן פינסטער, דאָס גרויסע ביטערע חשכות.

וועיין דברי יואל לשמחת תורה (אות עט) שהביא גם כן שמעע פירוש זה מאביו בהו"ר שחל להיות בערב שבת, ורבינו הוסיף לפרש כעין זה על "מִהָרָאָהָב כִּי בָא מוֹעֵד וְחִנְּנוּ כִּימֵי עוֹלָם", לענין "שמחת תורה" שחל בערב שבת.

וועיין בספר קדושת יום טוב לסוכות (ליל ב, אות יד) שמביא ענין זה גם לענין ההכנה לשבת "בכל" ערב שבת, שהוא התעוררות זכות להגאולה, ובתוך הדברים הביא שם גם פירוש זה שאמר ביום הו"ר.

¹³ דרשת תקיעת שופר תש"כ לא נדפס בספרי רבינו, ונשאר רק גרגיר זה שחזר רבינו עליו כאן.

ובמדרש דרשו ויטע "אשל" אותיות "שאל", שאמר לכל אחד שאל מה שתרצה ואתן לך
 זאָגט דער מדרש^ט ויטע "אשל", אַשֶׁל [אין] אותיות שָׁאֵל, ער [אברהם אבינו]
 האָט אָנגעגרייט אַלעס, וואָס יעדערער [היה 'שואל'], וואָס מ'האָט געבעטן, איז
 ער געשטאַנען צו 'פאַרפֿיגן' [=להמציא להם], ער האָט אָנגעגרייט אין אַ פונדק
 'פאַרשידענס' [=מיני מאכלים שונים], ער האָט אָנגעגרייט אַלעס, שטייט דאָרטן ער
 האָט אָנגעגרייט [פאַרשידענס], און ער האָט געזייגט אַז שָׁאֵל [מה שתרצה ואתן לך],
 יעדער [זאָל זיין בבחינת] שָׁאֵל מה דְּבַעִיל.

ל

ולכאורה יש להבין מה שקורין זאת בראש השנה, דהלא בחינת "שאל מה דבעי" נאמר על שמיני עצרת
 ולא על ר"ה, דאז אדרבה מתרעם בוהר על מה ששואלין צרכי עצמם ב"ה ויום כיפור
 [אמנם הערתי בראש השנה על זה, דלכאורה אָבער דאָס ליינט מען "ראש השנה",
 [והבחינה של] "שָׁאֵל מה דְּבַעִי" לכאורה שטייט נאָר^א אויף "שמיני עצרת"?!
 [שביום שמיני עצרת ושמחת תורה אומר הקב"ה לישראל שָׁאֵל ממני מה שתרצו ואתן לכם].
 [ואדרבא אויף] "ראש השנה" איז ער גאָר מְתַרַעַם אין זוהר הקדוש, אַז
 מ'בעט 'צָרְכִי' [צרכי עצמו].
 [והוא בתיקוני זוהר, (המובא בהערה כו) דַּוְּוֹחִין בַּצְלוֹתִין בְּיוֹמָא דְּכַפּוּרִי כְּפֻלְבִּים, הב לָא
 מְזוּנָא וְסִלְיָהּ וְכִפְרָה וְחַיִּי, כְּתִבְנוּ לְחַיִּים, וא"כ למה קוראין ענין שָׁאֵל מה דְּבַעִי בראש השנה?].

^ט בבראשית רבה (נד, ו): ויטע אַשֶׁל בְּאָר שָׁבַע. רבי נחמיה אמר, אשל, פונדיק. "שאל", מה תשאל [פירש
 המתנות כהונה, "אשל" אותיות "שאל", וכך אמר אברהם לאורחים שאל מה שתרצה ואתן לך], עיגולא, קופר,
 חמר, ביעין [נלחם, בשר, יין, ביצים] וכו'. על דעתיה דרבי נחמיה דאמר אשל פונדיק, אברהם היה מקבל
 את העוברים ואת השבים, ומשהיו אוכלין ושותין אמר לון בריכו, והן אמרין מה נימור, ואמר להון ברוך
 קל עולם שאכלנו משלך, הדא הוא דכתיב ויקרא בשם ה' קל עולם.

^ה הוא בחינה הנאמר בוהר הקדוש על שמיני עצרת כדלקמן.
 וכתב בדברי יואל לפרש, דכל מעשי האבות ה' היו פועל דמיוני לדורות העתידים, וכמו כן במה
 שנטע אברהם אבינו אשל ואמר לכל הבאים בצל קורתו שאל מה דאת בעי ויתן לך, הכין בזה לדורות
 העתידים שהוכיח ע' יאמר שאל מה דבעי ויתן לך.

^א בוהר הקדוש (ח"ג לא-לב). כתב וז"ל: בְּיוֹמָא שְׁבִיעָא דְּחַק, הוא סיומא דְּיָנָא דְּעֵלְמָא, ופִתְקִין נִפְקִין
 מִבֵּי מַלְכָא, וגבוּרין מִתְעַרְי ומִסְתִּימִין בְּהַאי יוֹמָא, וְעַרְבֵי נַחַל (תליין) בְּהוּ. וְכַעֲיִן לְאַתְעָרָא גְבוּרִין לְמִיָּא.
 וְלִסְחָרָא שְׁבַע זְמַנִּין. לְרוּוּאָה לְהַאי מְזֻבָּח, מִמִּיָּא דִּי־צַחַק, בְּגִין דְּאַתְמַלִּיא מִיָּא הַאי בִּירָא דִּי־צַחַק, וכד הוא
 אֶתְמַלִּיא, כֹּל עֵלְמָא אֶתְרַבָּא בְּמִיָּא וכו'. ובגין כֹּךְ כַּעֲיִן לְכַטְשָׁא לֹון בְּאָרָא וכו'.

תָּא חֲזִי, בְּיוֹמָא דָּא [בהושענא רבה] שְׁלַמִּין ומְסִימִי עִמִּין עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זְרָה בְּרַכָּאן דְּלֵהוּן, וְשָׂרָאן
 בְּדִינָא. וְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא דָּא מְסִימִי דִּינִין דְּלֵהוּן וְשָׂרָאן בְּבִרְכָתָא. דְּהָא לְיוֹמָא אֶחָרָא [בשמיני עצרת] זְמַנִּין
 לְאַשְׁתַּעֲשָׂא בְּמַלְכָא, לְנִטְלָא מִינִיהּ בְּרַכָּאן לְכָל שְׁתָּא, וְבַהוּא חֲדוּתָא לֹא מִשְׁתַּכְחִי בְּמַלְכָא אֲלֵא יִשְׂרָאֵל
 בְּלַחֲדוּרֵיהּ. וּמֵאן דִּיתִיב עִם מַלְכָא, וְנִטְלָא לִיהּ בְּלַחֲדוּדִיהּ, כֹּל מַה דְּבַעִי שָׁאֵל, וְיַהֲיִי לִיהּ. וְעַל דָּא יִשְׂרָאֵל
 שָׂרָאן, וְעִמִּין עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זְרָה מְסִימִי. וְעַל דָּא כְּתִיב, אֶהְבֵּתִי אֶתְכֶם אֲמַר ה'.

[=בלשון הקדוש: ביום השביעי של החג, הוא סיום הדין של העולם, והפתקים יוצאים מבית המלך,
 והגבורות מתעוררות ומסתימות ביום הזה, וערבי נחל (תלויים) בהם. וצריכים לעורר גבורות למים, ולהקיף
 שבע פעמים כדי לרוות את המזבח הזה מהמים של יצחק, משום שהבאר הזו של יצחק מתמלאת מים,
 וכשמתמלאת, כל העולם מתברך במים וכו'. ומשום כך צריכים לחבט אותם בקרקע וכו'.

בא ראה, ביום הזה [בהושענא רבה] העמים עובדי עבודה זרה משלימים ומסימים את הברכות שלהם
 ושורים בדין, וישראל ביום הזה מסימים את הדינים שלהם ושורים בברכות, שהרי ליום שלאחריו [בשמיני
 עצרת] עתידים להשתעשע עם המלך, לטל ממנו ברכות לכל השנה, ובאותה שמחה לא נמצאים עם המלך, רק
 ישראל לבדם. ומי שישב עם המלך ונטול אותו לבדו, כל מה שרוצה שיואל, ונותן לו. ועל כן ישראל מתחילים,
 ועמים עובדי עבודה זרה מסימים. ועל כך כתוב, אֶהְבֵּתִי אֶתְכֶם אֲמַר ה' וגו'.

לא

אמנם בייטב פנים מבואר דתרעומת הוהר הוא רק כשמבקשין עבור צרכי עצמו, ולזה תקנו החכמים לבקש על פרנסה וסליחה עבור הכבוד שמים, דאז אדרבה הוא יאה ונאה

דער זיידע זכרוננו לברכה אין ייטב פנים (לר"ה, אות יב ואות כג), ער איז דאָס 'ממליץ'.

[שהקשה שם דהלא] די חכמים האָבן דאָך מתקן געווען די אַלע תקונים [מנוסח התפילה] וואָס דער זוהר הקדוש איז דאָרט מתרעם, די אַלע אָבינו מַלְכֵנוּס, כְּתִיבֵנוּ בְּסֵפֶר סְלִיחָה וּמַחֲלָה, [כְּתִיבֵנוּ] בְּסֵפֶר פְּרִנְסָה, אידן בעטן דאָך דאָס אַלעס בציווי החכמים, וואָ"כ מה מקום להתרעם עליהם].

האָט ער [הייטב לב] געזאָגט, [דכוונת החכמים מתקני התפילות הוא] אַז מ'בעט זיך פאַרן "כבוד שמים". דאָס 'תרעומת' [התיקוני זוהר] איז [נאָך] אַז מ'בעט פאַר 'זיינעט' וועגן, [אָבער] אַז מ'בעט זיך פאַר 'כבוד שמים' איז עס אַ 'גרויסע זאָך'.

[עד כאן דברי הייטב פנים].

לב

ולכן אתי שפיר מה שקורין זאת בר"ה, כי הכתוב מסיים ויקרא שם בשם ה' קל עולם, והיינו דהבחינה של "שאל מה דביעי" [שהמשך אברהם אבינו לדורות, כי מעשה אבות סימן לבנים] זה הוא רק עבור כבוד שם ה' איבערדעם [פירשתי מה שקורין בר"ה] וַיִּשַׁע "אֲשָׁל" [אותיות שָׁאָל], אום "ראש השנה" זאָגט מען [זה הפסוק שנרמז בו בחינת] "שָׁאָל מַה דְּבַעֲי". איי ס'איז נישט דער זמן דערפון [בראש השנה]?, דער תירוץ איז אָבער [בהמשך הכתוב], וַיִּקְרָא שָׁם "בְּשֵׁם ה' קָל עוֹלָם", אַז מ'בעט עס פאַרן "כבוד שמים"^{לב}, [דבאופן זה הזמן ראוי לכך גם בראש השנה, וכמו שתיקנו חכמים בנוסח התפילה].

[עד כאן ממה שאמרתי בראש השנה].

[והיוצא מזה דאם באים לבקש עבור כבוד שמים, בכל יומא זימניה הוא, ויכולין לבא בזה לפני המלך אפילו ביום האחרון שהמלך געזעגנט זיך שוין].

לג

עוד הקדמה לביאור קושיא א - ב

מבואר בגמרא דאין לבקש על שני דברים ביחד, רק יש לבקש על דבר אחד שהוא כולל וגורר עמו עוד בקשות

איבערדעם [נבא לבאר מה שנקרא היום בשם "הושענא רבה".

[ונקדים וואָס] ס'שטייט, [אַז] געוויינטליך [אויף] קיין צוויי זאָכן אויפאמאָל טאָר מען נישט בעטן. [עס] שטייט אין די גמרא (תענית ח:) [ביי] כְּפָנָא וּמוֹתָא^{לב} [רעב ומגיפה] וואָס מ'זאָל טון, [דאיתא שם דלבקש רחמים על שנים לא אפשר, רק שيبקשו על שובע, ובזה יהא נכלל ביטול המגיפה, דכשהקב"ה נותן שובע להחיים הוא שנותנו. ונמצא דצריכין לבקש על ענין אחד שכולל בתוכו וגורר עמו עוד בקשות].

^{לב} וביאור הכתוב הוא וַיִּקְרָא שָׁם בְּשֵׁם ה' קָל עוֹלָם, שכוונת אברהם אבינו במה שנתן לכל אחד משאלתו, היה כדי לקרנם ולהכניסם תחת נפני השכינה ויקראו כולם בשם ה'. וה"נ דבזה עשה פועל דמינוי לדורות העתידים שישאלו ישראל ממנו יתברך כל מה דביעי ויתן להם, לכוונה זו שלא יחסר להם כל טוב כדי שיתרבה ויתגדל כבוד שמים בעולם (דברי יואל).

^{לב} דאיתא בגמרא, בימי רבי שמואל בר נחמני הוה כפנא ומוותנא [רעב, ומגיפה], אמרי היכי נעביד, ניבעי רחמי אתרתי, לא אפשר. אלא ליבעי רחמי אמותנא, וכפנא ניסבול. אמר להו רבי שמואל בר נחמני, ניבעי רחמי אכפנא, דכי יהיב רחמנא שובעא, לחיי הוא דיהיב.

וכשמבקשים עבור כבוד שמים, נכלל בזה כל מיני בקשות, ואם כן יכולין לבקש על כולם ביחד יען שהכל נכלל בבקשה אחת הגדולה שהוא הכבוד שמים [ולפי זה] **אָז מ'בעט פֿאַרן "כבוד שמים", אין דעם איז נכלל 'אלעס', איבערדעם 'וואָס' מ'בעט^{לד} ...** [אפילו הם כמה מיני ישועות, אבל אם מבקשים זאת] **פֿאַרן "כבוד שמים" איז עס [ווי] 'איין' זאך, 'איין' בקשה [ודבר אחד שפיר יכולין לבקש].** **אָז אידן ברויכן געהאָלפן צו ווערן מיט 'אלעמען' וואָס מ'ברויך, דאָס קער אַלעס צום "כבוד שמים".** [וממילא] **איז דאָס 'איין' בקשה.**

לד

וכזה חשבתי באמירת הסליחות בערב יום כיפור, לפרש דברי הפייטן אָבֿל עִתָּה בְּזָכְרִי מַלְכוּת שֶׁם הַמִּיּוֹחֵד וכו', מיט דעם האָב איך דאָ אינזיגן געהאָט, **ערב יום כיפור ביי סליחות^{לה}, מ'זאָגט אָבֿל עִתָּה בְּזָכְרִי מַלְכוּת שֶׁם הַמִּיּוֹחֵד, וְעַל זֹאת אָנִי בּוֹטֵחַ בְּאַמְרֵים ה' אֶחָד, וּמוֹשְׁכִים פֶּלֶם יַחַד מְזָה אֶחָד וּמְזָה, לְכַאוּרָה וּוָאָס איז דער פשט מוֹשְׁכִים 'מְזָה אֶחָד' וּמְזָה'.**

נאָר [לפי האמור אפשר לפרש] **אָז מ'מיינט פֿאַר ה' אֶחָד, פֿאַרן אייבירשטנ'ס וועגן, מַלְכוּת שֶׁם הַמִּיּוֹחֵד, מעג זיין [מוֹשְׁכִים פֶּלֶם] מְזָה [אֶחָד וּמְזָה], [אז] 'יעדער בעט עפעס אַנדערש, אָבער ס'איז אַלעס וועגן כבוד שמים, איז דאָס אַלעס 'איין' זאך.**

לה

ביאור קושיא א

מעם שנקרא "הושענא רבה"

כי ביום זה שמבקשים עבור כבוד השי"ת, יכולים לבקש על הרבה ענינים בפעם אחד, כי הכל ענין אחד הוא עבור "כבוד שמים", ואם כן הם כולם ביחד רק "ישועה גדולה" אחת איבערדעם הייסט עס הושענא "רבה" [כי ביום זה מבקשים הושענא למענך אלקינו, שנושע עבור הכבוד שמים].

'אָזוי' [געוויינטליך] קען מען נישט בעטן קיין סאך זאכן אויפאמאָל, אָזוי ווי די גמרא זאָגט, מ'דאַרף נאָר בעטן אויף איין זאך, אָן דער אַנדערער [זאך]. **נאָר אָז מ'בעט פֿאַרן "כבוד שמים", איז דאָך אַלעס איין זאך, איז דאָס "הושענא רבה" [איין גרויסע ישועה].**

לו

אוי וויפיל "צובראָכענע הערצער" ס'איז דאָ צווישן אידן ! **אַלע אידן קענען געהאָלפן ווערן - מ'זאָל זוכה זיין - ווען מ'זאָל בעטן פֿאַרן "כבוד שמים" !**

קען מען דען אויסרעכענען די "צובראָכענע הערצער" פון אידן, אוי ווי ! **מ'איז צובראָכן, צוקרידזשעט, מ'האָב מיר זיך נישט וואו אהין צו קערן און וואו צו ווענדן !**

אין 'פשטות' [איז] אַין לָנוּ עַל מַה לְהִשְׁעָן אָלָא עַל אָבִינוּ שְׂבִשְׁמִים ! (עיין לעיל

אות י-כב)

^{לד} חסר כאן משהו מן הרעקארדינג.

^{לה} עיין דברי יואל לערב יו"כ אות יד (והוא מדברי רבינו כאן בדרשת הו"ד).

אין מי יגדר גדר ומי יעמוד בפּרץ !

מפּגיע אין פּעדינו !

איין עצה איז דאָ, [אַז] מ'זאָל מיר בעטן פאַרן "כבוד שמים", וועגן כבוד שמו המְחָלָל (ע"פ יחזקאל לו, כג).

לז

אוי אונז האָפּ מיר צו השם יתברך, [אַז] השם יתברך וועט אונז נאָך העלפן, [דעמאָלטס] וועל מיר מקדש זיין שם שמים בעולם. אויף דעם אַליין ברויך מען סייעתא דשמיא, אַז מ'זאָל זוכה זיין מקדש שמו יתברך צו זיין.

וואָס דען קען אַ איד האָבן אויף דעם עולם ?

אויף דעם איז מען [דאָך] באַשאַפן געוואָרן ! [להרבות הכבוד שמים. וכמו שאומרים ברויך הוא אַלקינו] שְׁבָרָאנוּ לְכַבֵּדוֹ.

וואָס דען איז דער תכלית פון כל העולם כולו ?

לח

ביאור קושיא ב

כפל הלשון "הושענא" לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ "הושענא", מורה על ישועות בלי שיעור, כי על ידי שמבקשין עבור כבוד שמים, יכולין לבקש על הרבה ישועות, שכולם נכללו בבקשת הכבוד שמים

איבערדעם זאָגט מען נאָכאַמאָל הוֹשַׁעְנָא, [שאומרים "הושענא"] לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ [און נאָכדעם] זאָגט מען נאָכאַמאָל "הוֹשַׁעְנָא", ווייל דאָס איז כולל [הרבה ישועות]. איבעראַל וואו ס'איז טאַפלט [הלשון, כגון] הוֹכַחַת תּוֹכִיחַ (קדושים יט, יז) זאָגט מען¹⁷ אפילו מאה פעמים, [וכן דרשו על הפסוק] עֹבֵב תַּעֲזֹב¹⁸ (משפטים כג, ה). [וכן בכאן כופלין אמירת "הושענא", ווייל] דאָס איז נכלל [דערין] אפילו מאה פעמים.

ס'האָט נישט קיין שיעור וויפיל "ישועות" אידן ברויכן.

אַז ס'איז "לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ" [שהישועה הוא עבור כבוד שמו יתברך], קען זיין נאָכאַמאָל "הושענא" [אפילו מאה ישועות], האָט עס נישט קיין גבול. אַז ס'איז פאַר 'דעם'. מ'קאָן נישט קיין סאָך זאָכן אויפאַמאָל [בעטן, ולכן מבקשין על כבוד שמים שהוא הכל ענין אחד], איבערדעם [לאחר שאמרו "למענך אלקינו"] חזר'ט מען איבער ["הושענא" לרבות אפילו מאה פעמים, כי רק כשמבקשין עבור כבוד שמים יכולין לבקש על הרבה ישועות לאין שיעור].

לט

[רבינו מכריז בקול בבכיה רבה]:

איבערדעם לאָמיר אינאיינעם זאָגן:

איינציגער באַשעפּער !

הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ הוֹשַׁעְנָא:

¹⁷ בגמרא (ערכין טז): מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו, שנאמר הוכח תוכיח, הוכיחו ולא קבל מנין שיחזור ויוכיחנו תלמוד לומר תוכיח מכל מקום. – וגירסת הילקוט שמעוני (קדושים רמו תריג) תלמוד לומר תוכיח "אפילו מאה פעמים". (ועיין בגמרא בבא מציעא לא.).
¹⁸ בגמרא בבא מציעא (לב): פרק וטען פרק וטען אפילו ארבעה וחמשה פעמים חייב, שנאמר עוב תעוב.

מ למענך בוראנו

היצט זאג מיר למענך בוראנו.

קושיא ד

במדרש טוב ה' לכל, יכול "לכל", תלמוד לומר ורחמיו על כל "מעשיו". וצ"ב דהלא ברישא אמר דטוב "לכל" [ויש לפרש הכוונה בהקדם הכתוב] (תהלים קמה, ט) טוב ה' לכל [ורחמיו על כל מעשיו. שעל פסוק זה] טוב ה' לכל, זאגט דער מדרש^ל (ילקוט, נחום רמז תקסא) יכול "לכל", תלמוד לומר ורחמיו על כל "מעשיו".
איז דאך א פלא, ער הייבט דאך אן [בהפסוק] "לכל", און ער לאזט אויס [אז] ס'איז נישט לכל [רק על כל "מעשיו"].

קושיא ה

גם מי כוונתו למעט באומרו על כל "מעשיו"

און [גם גוף הדרשה על] כל "מעשיו" [צריך ביאור, על מי הכוונה למעט]? מילא ווער איז דען נישט 'מעשיו' של הקב"ה [וא"כ שוב "הכל" בכלל, ומהו כוונת המדרש בסיפא].

מא

פירוש הראשית חכמה (בישוב קושיא ה) דכל "מעשיו" קאי רק על צדיקים
ס'שטייט אין ראשית חכמה - אין שער היראה פרק ז'ל^ט - ברענגט ער דעם מדרש. טייטשט ער, באמת ווערט אנגערופן "מעשיו" נאָר צדיקים, [כדכתיב] ועמך כלם צדיקים וגו' "מעשה ידי" להתפאר (ישעי' ס, כא), ברענגט ער א זוהר הקדוש אזוי (לך פב). איבערדעם זאגט ער [במדרש], יכול לכל, תלמוד לומר ורחמיו על כל "מעשיו", די וואָס זיי ווערן אנגערופן מעשיו [והיינו הצדיקים].

מב

מליצה ישרה לעורר רחמים

דחפסוק ורחמיו על כל מעשיו קאי גם על אותן שאינם צדיקים, ועל כל הברואים,
ע"י כמה הוכחות לדחות פירוש הראשית חכמה

(עד אחר אות נג)

[א] איך אפשר לומר שלא יגיע רחמיו על שאר הברואים

[א] ס'איז דאך א פלא דאָס צו זאָגן, [דלפי זה] לכאורה איז דאך נפל פּיטאָ
בּפּיראָ^ב, [אז] דאָס איז נאָר אויף צדיקים? [דהלא מבלעדי רחמיו ית"ש אי אפשר
להתקיים, ואין יזכו כל באי עולם לרחמיו ית"ש המרובים].

^{לח} בילקוט שמעוני (נחום רמז תקסא), הובא לעיל בהערה כד, ולהלן בהערה שאחר זה.

^{לט} וז"ל הראשית חכמה: צריך 'לירא' מהחטא, כי בכמה פנים מכעים החוטא לבורא יתברך, הא' מה שאמר הכתוב (יירמ' כג, כד) אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאָם ה' ... עוד מכעים אותו באופן ב', שמדתו יתברך להטיב עוד ולרחם, והם מהפכין אותו ממדת רחמים למדת הדין, כאומרים ז"ל (כ"ר לג, א) ארורים הרשעים שמהפכין מדת רחמים למדת הדין, ומה שכתוב ורחמיו על כל מעשיו, פירשו ז"ל בתנחומא (הישן, מהדורת באבער, מצורע סימן יא) שהוא על 'הצדיקים', זה לשונם בפסוק (נחום א, ו) טוב ה' למעוֹז, יכול לכל, תלמוד לומר וידע חסי בו, כיוצא בו (איכה ג, ט) טוב ה' לקוֹי, יכול לכל, תלמוד לומר לנפש תדרשנו, כיוצא בו טוב ה' לכל, יכול לכל, תלמוד לומר ורחמיו על כל מעשיו, עכ"ל לענינו. ומעשיו נקראים הצדיקים, לפי שהם מעשים המיוחדים לו, כענין (ישעי' ס, כא) ועמך כלם צדיקים וגו' מעשי ידי להתפאר. וכן בזהר פרשת לך לך (פב): שהצדיקים הם פרי מעשיו של הקב"ה.

^פ הוא לשון הגמרא ברכות (נו). נפל פּיטאָ בּפּיראָ וְלֹא מִשְׁתַּכַּח, שנפל הלחם לבור ואינו בנמצא. ובשבת (סו:) פירש"י נפל 'פּוֹתָא' בבירא, נפל רפואת הפואה בבור. והכוונה שנאבד ממנו העצה שהיה לו.

מג

[ב] הראיה שהביא מפסוק מַעֲשֵׂה יְדֵי לְהַתְפָּאֵר, לא שייך לכאן, דשם כתיב "לְהַתְפָּאֵר", אבל הכא כתיב על כָּל "מַעֲשָׂיו" סתם

[ב] און ווידעראום ייש לדחות הראיה של הראשית חכמה.

[דיש לומר] דעס וואָס ס'שטייט [אז] מַעֲשֵׂה יְדֵי "לְהַתְפָּאֵר" ווערט אָנגערופן [רק צדיקים, הכוונה אז] דער עיקר "פָּאָר" איז דאָך פון די צדיקים. אָבער 'אלעס' האָט דאָך הקדוש ברוך הוא באַשאַפֿן, אַלעס איז דאָך "מַעֲשָׂיו" [ואם כן הא דכתיב וְרַחֲמָיו על כָּל "מַעֲשָׂיו" סתם, שפיר קאי על כולם].

מד

[ג] לפירוש הראשית חכמה עדיין קשה קושיא הראשונה שהקשינו על המדרש (קושיא ד),

איך יתיישב זה עם רישא דקרא דכתיב מוֹב ה' "לְכָל"

[ג] און דערנאָך קומט עפעס אויס אַז ס'איז נישט "לְכָל".

מה

[ד] פורכא מהגמרא, שאמרו להדיא דהפסוק וְרַחֲמָיו על כָּל "מַעֲשָׂיו" קאי אפילו על הרשעים, ואפילו על אותן שהם מורדין ולא מעלין

[ד] [נעוד הוא] אַ פּלא [על דברי הראשית חכמה].

איז די גמרא געפינט מען דאָך [בפירוש דהפסוק וְרַחֲמָיו על כָּל "מַעֲשָׂיו", קאי גם על הרשעים].

אין די גמרא (ברכות ז. ועבודה זרה ד:) שטייט דאָך אַרויס, ער [רבי יהושע בן לוי] האָט געהאַט צִדּוּקִים בְּשִׁיבּוּתִיהֶּ [בְּשִׁכְנָתוֹ, והוה קא מצערי ליה טובא], ער האָט אים געוואָלט זיי מַלְטִי [=מקלל] זיין אין 'די' רגע [של זעם, ער האָט געוואָלט] מְכַנֵּן זיין די 'רגע' שהקדוש ברוך הוא כועס [וואו יקללם].

און ס'איז לא אַסְתִּיעַ מִלְתָּא, ער איז איינגעשלאָפֿן, האָט ער געזאָגט [שמע מינה] לאו אורח ארעא [למעבד הכי], וְרַחֲמָיו על כָּל מַעֲשָׂיו כתיב. [ואם כן מוכח דהגמרא מפרש דהפסוק קאי גם על הרשעים].

מו

בתוספות מוחלקים דאף דאפיקורסים מורדין ולא מעלין, היינו בידי אדם, אבל להטריח כלפי שמיא להורגם, אין ראוי לעשות כן

תוספות^{א2} פרעגט אפילו די קשיא, ס'איז דאָך [המדובר מן] אפיקורסים, זיי זענען דאָך מורדין ולא מעלין^{ב2}.

^{א2} בתוספות ברכות (שם, ד"ה ההוא): אף על גב דהצדוקים וכו' מורדין ולא מעלין (ע"ז כו:). היינו בידי אדם, אבל בידי שמים לאו אורח ארעא להענישם ולהטריחם ולהורגם בידי שמים שלא כדרך בני אדם. ואי גרסינן הכא עובד כוכבים ניחא, דקאמר התם (יג:, כו.) העובדי כוכבים ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורדין.

ובתוספות עבודה זרה (שם, ד"ה שמע מינה): לספרים דגרסינן ההוא "עובד כוכבים" ניחא, דעובדי כוכבים לא מעלין ולא מורדין, והא שבקש לקללו, להזיקו בקללתו נתכין ולא להרגו, ולא דמי להורדה לבור. ואפילו לספרים דגרסי ההוא "מינא", אע"פ שהכופרים מורדין לבור, נמי ניחא, דודאי ביקש להרוג בקללתו, ומ"מ קאמר בתר הכי שמע מינה לאו אורח ארעא, כי לא היה לו לדחוק בידי שמים ולהעניש מי שאינם רוצים להעניש, אע"פ שהיה מותר להרגו בידיים.

^{ב2} שאף מורדין אותן לבור להמית אותן בידיים. וכל שכן אין מעלין אותן מן הבור אם נפלו לתוכה, אלא יניחם וימותו. (על פי ר"י ע"ז יג:).

מאכט תוספות אַ חילוק, אַז נאָר "בידי אדם" מורידן ולא מעלין, אָבער מטריח זיין "כלפי שמיא" קען מען נישט, [ועל זה אמר ריב"ל] לאו אורח ארעא [ע"כ בתוספות]. (ההמשך לעניינינו, באות מה, ואות נ)

מז

ואף שמצינו שתקנו חכמים להתפלל על איבודם בידי שמים, צריך לחלק בדרך תפלה הוא דבר טוב, אבל בדרך קללה ברגע הזעם שהוא דבר המכריח יותר, אין ראוי לעשות כן הגם מ'איז דאָך מתפלל אויף זיי [ברכת] וְלִמְלָשִׁינִים [אל תהי תקוה וכל המינים כרגע יאבדו וכו'], והרי שאנו מתפללים שיאבדו בידי שמים].
זעט אויס, בדרך תפלה איז ווייטער עפעס אַנדערש [וזה מותר וגם חיוב]. אָבער [לקללם] 'ברגע' שהקדוש ברוך הוא כועס, דאָס מאכט דאָך א 'הִכָּרַח', דאָס קאָן מען נישט. (ההמשך באות מט)

מח

על כל פנים [לעניינינו], די גמרא זאָגט נישט וועגן וואָס [לאו אורח ארעא הוא], די גמרא זאָגט נאָר וְרַחֲמֵיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו, וועגן 'דעם' קאָן מען נישט. [והרי שהפסוק קאי אפילו על הרשעים היותר גמורים, כצדוקים ואפיקורסים]. (ההמשך באות נ)

מט

[וביאור חילוק התוספות הוא, כין טון כלפי שמיא, וואָס ס'איז אין הימל אַ הכרח, [דאָס] האָט דאָך קיין שיעור נישט, די קללה [שהיה רוצה לומר ברגע הזעם] איז דאָך ווייל ס'איז נוקב עד התהום, מער ווי מ'טוט אויף בידי בני אדם [ובזה אמר דלאו אורח ארעא הוא. משא"כ להורגם בידי אדם] וועלן זיי נאָך האָבן אפשר 'גיכער' = ענדערש, מעגליכער] אַ פֿפֿרָה, אָדער כדומה^מ.

נ

על כל פנים [מוכח מהגמרא דמה שאמר הכתוב] וְרַחֲמֵיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו, זאָגט ער [אפילו] אויף 'צדוקים'.

נא

[ה] עוד פירא מהגמרא, שאמרו להדיא דהפסוק ורחמיו על כל "מעשיו" קאי אפילו על בריות היותר שפלים [ה] [וכן מצינו] די גמרא זאָגט אין בבא מציעא (פה.)^מ ביי רבי'ן, ביי קליינע חולדות [וואָס] מ'האָט אויסגעקערט [מן הארץ להשליכם לחוץ], זאָגט ער אויך וְרַחֲמֵיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו [כתיב, וצוה שיניחו אותם].

^מ עיין בקונטרס על הגאולה ועל התמורה (סימן טו) מה שרבינו מבאר בענין זה.

^מ בגמרא שם: אמר רבי חביבין יסורין, קבל עליה תליסר שני ... ואפילו הכי יסורי דרבי אלעזר רבבי שמעון עדיפי מדרבי, דאילו רבי אלעזר רבבי שמעון מאהבה באו ומאהבה הלכו, דרבי על ידי מעשה באו ועל ידי מעשה הלכו. על ידי מעשה באו מאי היא, דההוא עגלא דהוו קא ממטו ליה לשחיטה אול תליא לרישיה בכנפיה דרבי וקא בכי, אמר ליה זיל לכך נוצרת, אמרי הואיל ולא קא מרחם ליתו עליה יסורין. ועל ידי מעשה הלכו, יומא חד הוה קא כנשא אמתיה דרבי ביתא, הוה שדיא בני כרכושא וקא כנשא להו, אמר לה שבקינהו, כתיב וְרַחֲמֵיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו, אמרי הואיל ומרחם נרחם עליה. ופירש"י: תליא לרישיה בכנפי דרבי, החביא את ראשו תחת כנפי כסותו. אמרי, ברקיעא. כנשא ביתא, מכבדת הבית. שדיין בני כרכושא, היו מוטלין שם בני חולדה.

זאָגט דער מהרש"א^{מה}, ווייל דעס איז די בריה השפילה, ווייל [אינאם בגמרא] כל מה שיש בים יש ביבשה, און קיין חולדה איז נישטאָ [בַּיָּם, שנאמר (תהלים מט, ב) שָׁמְעוּ זֹאת כָּל הָעַמִּים] הָאֲזִינוּ כָּל יִשְׁבֵי חֶלְדָּם^מ. [וביאר המהרש"א דהא דלא נמצא חולדה בַּיָּם, הוא יען] ווייל ס'איז די שפליסטע בריה [שנבראו מיסוד התחתון שהוא יסוד העפר, ולכן אין זה נמצא בים שהוא יסוד המים].

און ביי 'דעם' איז אויך [מבואר בגמרא, שאף עליהם] זאָג איך [הפסוק] וַיִּרְחֲמֵנוּ עַל כָּל מַעֲשָׂיו^נ.

נב

והגם שיש לרחות מה שהקשינו מדברי ה"גמרא", כי אפשר לומר דהראשית חכמה יפרש דהמדרש חולק על הגמרא בפירוש הפסוק, אבל מ"מ הקושיא שהקשינו מדברי ה"פסוק" עצמו בודאי במקומה עומדת

נאָר אפשר אין "מדרש", קען מען דאָך נישט פרעגן קיין קשיא אויפן מדרש פון קיין "גמרא", אָבער אין "פסוק" אַליין שטייט דאָך [טוב ה'] "לכל", [ואם כן לפירוש הראשית חכמה אכתי יקשה על כל פנים קושיא הראשונה שהקשינו על המדרש (בקושיא ד) ער נעמט דאָך אַרויס [דברי הפסוק] פונעם משמעות, אַז מ'זאָגט "לכל" איז דאָך עס טייטש לכל, צום סוף לאָזט זיך אויס [אַז] נאָר אויף "צדיקים".

נג

[ו] קשה לפרש דהפסוק קאי רק על צדיקים, דאם כן מהו הרבותא בזה

[ו] [ועוד שהרין] צדיקים מילא איז דאָך נישט קיין רבותא [מה שהקב"ה טוב לעושי רצונו, דעיקר הרבותא במדת רחמיו הוא דהם אפילו על אותם שאינם צדיקים].

נד

הקדמה לביאור קושיא ד - ה

בתנא דבי אליהו: הכל ברא הקב"ה בעולמו חוץ מן מדת השקר ומדת העולה

נאָר איך קלער [לומר בפירוש דברי המדרש, בהקדם דברי התנא^א], ס'איז אַ פלא, ס'שטייט אין תנא דבי אליהו אין אליהו זוטא פרק ג'^מ, דער ילקוט שמעוני ברענגט עס אויכעט אין פרשת האזינו (רמז תתקמב) אויפן פסוק הַצֹּר תָּמִים פָּעֵלוּ (לב, ד).

זאָגט ער אַזוי: אַלדינגס האָט הקדוש ברוך הוא באַשאַפן וואָס ס'איז דאָ אויף דער וועלט, חוץ מן השקר, שקר האָט דער בורא כל עולמים נישט

^{מה} במהרש"א (ב"מ שם, חידושי אגדות ד"ה קבל): וע"י מעשה הלכו וכו' ונעשו יסורין של אהבה, על ידי כרכושתא שהם בני החולדה, שהוא המין השפל שבכל המינין, שנבראו מיסוד התחתון, כדאמרינן בפרק העור והרוטב (חולין קכז). כל המינין שיש ביבשה יש בים חוץ מחולדה שנאמר האזינו כל יושבי חלד, ואפילו הכי אמר עליהן ורחמיו על כל מעשיו, אף על מעשיו שהיותר שפלים.

^{מא} ופירש רש"י: יִשְׁבֵי חֶלְדָּם. יושבי הארץ, שהוא מקום מיושב לחולדות.

^{מב} בתנא דבי אליהו שם: הכל ברא הקב"ה בעולמו חוץ מן מדת השקר ומדת העולה, שלא ברא ושלא עשה אותם הקב"ה, שנאמר (האזינו לב, ד) הַצֹּר תָּמִים פָּעֵלוּ וגו' [קל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא] וכו'. וכיצד יעשה, אלא אם עושה אדם את עצמו צדיק ולדבר אמת, מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך צדיקים ומדבר אמת. ואם עושה אדם את עצמו רשע ולכחש ולדבר שקר, מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך רשעים ומכחש ומשקר. ואם עושה אדם את עצמו לנהוג במדה בינונית, מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך מדה בינונית. ואם עושה אדם את עצמו חסיד לסבול את הכל, מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך חסידים וסובל את הכל. שנאמר (ירמיה יז, י) אֲנִי ה' חָקֵר לֵב בְּחֵן כְּלִיּוֹת [ולמה לאיש כדרכיו כפרי מעליו] וגו', ועל ידי דוד נאמר (תהלים יח, כו-כז) עַם חָסִיד תַּתְּחַסֵּד עִם גִּבּוֹר תָּמִים תִּתְּמָם, עִם נָכָר תִּתְּבָרַר וְעִם עָקֵשׁ תִּתְּפַחֵל, כי אתה עם עני תושיע ועינים רמות תשפיל.

באַשאַפֿן, נאָר וואָס דען, דאָס האָט מען זיך אַליינס געמאַכט. [ווי] ער דער זקוקין [דנורא] זאָגט^{מח}, שְׁאָדֶם בּוֹדָה [הַשְׁקָר] מִלְבוֹ.

עוד שם: אם עושה אדם עצמו צדיק ולדבר אמת, מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך צדיקים ומדבר אמת. ואם עושה אדם עצמו רשע ולדבר שקר, מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך רשעים ומכחש ומשקר אָבער ווייטער זאָגט ער נאָך, נאָך מער פלא, אדם עושה עצמו צדיק לְדַבֵּר אמת, מוסרין לו מלאך שמדבר אמת, אדם עושה עצמו רשע וּלְדַבֵּר שקרים וכזבים, מוסרין לו מלאך שמדבר שקרים וכזבים, שְׁמִכְחַשׁ וּמְכַזֵּב, גיט מען אים אַ מלאך. ס'איז דאָ אַ 'מלאך' אויכעט אַזעלעכער וואָס ער איז מְכַחֵשׁ.

נה

ולכאורה איך נבראו מלאכים כאלו אם הקב"ה לא ברא מין השקר, וע"כ שנבראו ע"י מעשה האדם המכחש ומשקר לכאורה ווי אזוי איז 'דער' [מלאך זה, האין נברא], דער בורא כל עולמים האָט דאָך נישט באַשאַפֿן דעם גאַנצען 'מין' [פון] שקר. מוז איך זאָגן, אַז 'דער' [מלאך זה] איז באַשאַפֿן געוואָרן אויך פונעם 'מענטש', פון דעם וואָס מען 'גיט זיך איבער' [=שמוסרים עצמם] צום שקר, באַשאַפֿט מען אַזעלכע מלאכים וואָס זענען מְכַחֵשׁ וּמְכַזֵּב.

נו

וכמו דאיתא במהרש"א, דמכל מחשבה ודיבור ורצון נברא מלאך, המוליכו בדרך שהיה רוצה האדם לילך אַ שטייגער [ווי דעם, =כעין זה] זאָגט דער מהרש"א^{מט} [על דברי הגמרא] בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, [שנאמר כן בגמרא] ביי בלעם^ז. זאָגט ער אויך, [ס'איז] נישט פון הקדוש ברוך הוא, נאָר פון דער 'מחשבה' וואָס מען 'וויל' טון שלעכטס, פון דעם ווערט אויך באַשאַפֿן אַ מלאך. פון אַלעם ווערט באַשאַפֿן [א מלאך], און דער מלאך דער 'פירט' אים [צו לידי המעשה, כפי שהיה רצונו ומחשבתו]. ביי בלעם איז אויך נישט געווען, נישט הקדוש ברוך הוא האָט אים געזאָגט [קום לך אַתָּם], נאָר דער מלאך וואָס ער האָט זיך באַשאַפֿן [אמר לו כן].²

^{מח} בפירוש זקוקין דנורא ובעורין דאשא (על התנא דבי אליהו, שם): ומ"ש חוץ ממדת השקר וכו'. פירוש, [שלא בראו הקב"ה] אלא האדם בודה השקר מלבו, וְעָלָא אדם עושה מעצמו וק"ל.

^{מט} בגמרא (מכות י'): אמר רב הונא אמר ר' אלעזר, מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, מן התורה דכתיב (כלק כב, יב) לא תלך עִמָּהֶם וּכְתִיב (שם, כ) קום לך אַתָּם, מן הנביאים דכתיב (ישע' מח, יז) אֲנִי ה' אֱלֹקֶיךָ מְלַמֵּד לְהוֹעִיל מְדִירְךָ בְּדֶרֶךְ נִוֹן תֵּלֵךְ, מן הכתובים דכתיב (משלי ג, לה) אִם לִלְצִים הוּא יִלְיָץ וְלַעֲנָוִים יִתֵּן חֵן.

ובמהרש"א (שם): בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו וכו'. עיין בזה במפרשים ואענה גם אני חלקי, דלא קאמר שמוליך אותו הקב"ה, אלא "מוליכין" אותו. והוא על פי מה שכתבנו בכמה מקומות, שכל מחשבה ודיבור ומעשה האדם, הנה הוא בורא לו מלאך לפי ענינו, אם לטוב אם לרע. ועל כן אמר בדרך שאדם רוצה לילך, שהרשות בידי האדם ממנו יתברך ב"ה, שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (בכרות לג:), אבל כפי רצונו ודעתו של אדם מוליכין אותו אותן המלאכים הנבראים מאותו רצון ומחשבה אשר בו. ומיית ראייה מן התורה, דכתיב לא תלך עִמָּהֶם, שאמר לו הקב"ה כן, וּכְתִיב קום לך אַתָּם וגו', שרצונו ודעתו הרעה לילך אַתָּם הביא ששלח לו הקב"ה מלאך כרצונו ומחשבתו שאמר לו קום לך אַתָּם. ואמר דכתיב אנכי ה' אֱלֹקֶיךָ מְלַמֵּד לְהוֹעִיל וגו', כי כל מצותיו יתברך ב"ה אינו מלמד רק להועיל ולטוב לך, אבל מְדִירְךָ הוא מלאך שאתה מדריך מְדִירְךָ בְּדֶרֶךְ זו תלך כפי דעתך ורצונך. ואמר דכתיב אִם לִלְצִים הוּא יִלְיָץ וגו', רצונו לומר אם ללצים הוא מוסיף לו לץ, דהיינו מלאך, כפי ליצונתך, ואם לַעֲנָוִים הוּא יִתֵּן חֵן לעצמו, מלאך של חן נגדו יתברך ב"ה.

² עיין עוד בזהר ח"ג (דף קג. ודף רז). ועיין באורך בדברי יואל תניינא פרשת בלק (עמוד תעב, תעז-תעט, תפג-תפה). ועיין בס"ג שמות תשכ"ה (רברות קודש לשוכבי"ח ח"ה, עמוד קנת, ד"ה איז דאך).

נז

ואף שבאמת הכל נברא מהקב"ה וגם הסט"א, שאי אפשר להיות שום בריאה מבלעדי שפעו יתברך, אבל כך ברא הקב"ה את העולם דברואים כאלה נבראים מן מחשבות ודיבורי בני אדם, והם נקראים על שם מעשה האדם, ולא על שם מעשה הקב"ה

[וביאור הדבר הוא, דרך] ס'ווערט אַזוי אָנגערופן [שבריאיתו נקרא על שם האדם ולא על שם הקב"ה]. אָבער [באמת הכל מהקב"ה וגם הסט"א, שהרי] סוף כל סוף ווי קען זיין אַ "בריאה" וואָס דער בורא כל עולמים האָט עס נישט באַשאַפֿן. נאָר ער [הקב"ה] גיט אַ כח [ביד האדם], אַזוי איז באַשאַפֿן [געוואָרן] די וועלט [באופן כזה] אַז מיט דער 'בחירה' קען מען זייער אַסאך אויפטוהן [לטוב או להיפוך, ובכלל זה כִּין מיטן כח פון די בחירה אויפן שלעכטן זאָל קענען נברא ווערן אַזאַ 'באַשעפעניש'.

נח

ונמצא לפי זה דמאדם אחד יכול להבראות כמה מלאכים רעים של שקר ועוולה, ואחר זה יש לו מלחמה קשה אִךְ לנצחם, וכ"ש כשיש רכבות אנשים המשקרים ומכזבים אשר העולם נתמלא מזה ממלאכים מסיתים ומדיחים לרע ח"ו, או המלחמה הוא כבדה מאוד שנוכל להתגבר עליהם ולנצחם

היוצא לנו מזה, פון די וואָס זיי 'גיבן זיך איבער' [אל השקר, או שאר עבירה], פון די [וואָס] "אדם עושה עצמו", ער 'וויל' טון שלעכטס, ער 'וויל' מְכַחַשׁ וּמְכַזֵּב [זיין], באַשאַפֿט ער אַ מלאך.

דאָס איז מיט יעדן דיבור, מיט יעדע מחשבה, באַשאַפֿט מען [מלאכים].

[ונמצא] קען איין מענטש 'אַנאַרבעטן' "אַזויפיל" מלאכים.

דאָס ווייטט מען ווי שווער דאָס איז [לנצח במלחמת היצר], אַז מ'האָט אַ מלחמה נישט מיט מענטשן נאָר מיט "מלאכים".

איבערהויפט אַז ס'איז דאָ אַ "גאַנצע וועלט", אַז ס'איז דאָ "מיליאָנען מענטשן" וואָס זענען מְכַחַשׁ וּמְכַזֵּב, איז דאָ אַזויפיל "מיליאָנען מלאכים" [של שקר ועול]. [אין] טאָמער אַז עס 'טרעפט זיך שוין', טאָמער ס'טרעפט זיך שוין 'אַביסל אידן' וואָס זיי ווילן גיין אין 'דרך האמת', איז דאָ 'אַזויפיל' מסיתים ומדיחים, נישט נאָר קיין מענטשן, נאָר "מלאכים", [וממילא] ס'איז אַ "שווערע ביטערע מלחמה", מיט אַזויפיל "מלאכים" [שהם] מכחשים ומכזבים, מסיתים ומדיחים. "שווער און ביטער" [הוא להתגבר על כל זה].

נט

נאָר וואָס'זשע דען, אפילו "אַליינס" קאָן מען זיך אויך 'אַנאַרבעטן' [מלאכים כאלו], אויף 'וויפיל מאָל' אַז חס ושלום מ'איז גענייגט צום "שקר", און ס'פאָלט אַריין שלעכטע מחשבות פונעם "דֶּרֶךְ הָרָשָׁע" מיטן "דֶּרֶךְ הַשֶּׁקֶר", [פון דעם] ווערט דאָך אויך באַשאַפֿן מלאכים, דאָרף מען לוחם זיין מיט אַן 'אייגן' חיל.

ס

ועל דרך זה פירש האור החיים הקדוש במאמר הכתוב כי תצא למלחמה על אייך וראית סוס ורכב עם רב ממך, והם המושחתים שנבראו על ידך, אבל הכתוב מסיים לא תירא מהם כי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלֶה מֵאֲרָץ מִצְרַיִם, והוא יסייע בערך לנצח המלחמה קשה הלז, אף שהאדם בעצמו אין לו הכח לזה

ס'שטייט אין אור החיים הקדוש^{נא} [בפירוש הפסוק] כי תצא למלחמה על אייך וראית סוס ורכב עם רב ממך, אויסערדעם וואָס ס'איז דאָ אַ "סוס

^{נא} באור החיים הקדוש (פרשת שופטים, כ, א): כי תצא למלחמה וגו'. אולי שרמז הכתוב מלחמת האדם עם יצרו, ובא להסיר מלבבו מורד וכו', לזה בא דבר ה' כאן, ואמר כי תצא למלחמה וראית בעיניי שכלך סוס

וּרְכָב, דָּאָס איז דער שטן וחיילותיו, [איז אויך אז] ס'קומט צו [אן] עַם רַב "מִמֶּךָ", וואָס "דו" האָסט דיר אַליין 'פֿאַרשאַפֿט'. אַז מ'גייט נאָך [אַליין] צו, איז עס גאָר אַ שווערע ביטערע מלחמה.

נאָר פונדעסטוועגן [לא תִּירָא מֵהֶם], אַז אַ איד טוט תשובה קען מען געהאָלפֿן ווערן, דורך פֿי אַני ה' אַלְקִיךָ, הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם זאָגט דער פסוק. דער בירור הניצוצין [מתוך הקליפות] וואָס ס'איז געווען אין מצרים, דאָס קען זיין 'כסדר' [גם אצלך], דורכן "בורא כל עולמים" קען מען געהאָלפֿן ווערן, נישט "אַליין".

[עד כאן דברי האור החיים הק']

סא

עוד הקדמה לביאור קושיא ד - ה

בעבודת ישראל: המקטריגים וחיצונים רוצים ליהנות משפע הרחמים שבמים הקדושים אלו, ועבודתם של ישראל שהמשכת הרחמים והחסדים יאמ מקושר עם קיום המצות ועבודת היום, ולא יגיע מזה לחיצונים וסמרא אחרא שרצים ליהנות מזה בחנם בלא מצות

ס'שטייט אין עבודת ישראל^כ ביי 'ראש השנה', אַז די מקטריגים וואָס זענען מקטרג אויף אידן, זיי ווייסן אַז ס'איז דאָ אַ מדת הרחמים וחסד, איז זייער אַרבעט [לקטרג על ישראל ולטעון] אַז די רחמים וחסדים זאָל נישט זיין 'געבינדן' מיט קיין שום עבודה, נאָר רחמים וחסדים פשוטים, ממילא ווילן די מקטריגים, ווילן זיי אויך נהנה זיין פון דעם חסד.

און אידן 'האַרעווען' מיט "תקיעת שופר", מיט "תפילות", אַז די רחמים וחסדים זאָלן זיין געבינדען מיט "עבודה" וואָס מ'טוט פאַר הקדוש

וּרְכָב, סוס כנגד מה שהוא היצר סוס מוכן למלחמה, מה שאינו כן האדם, רַכֵּב כנגד הרכבת האדם שנוטה וחושקת לדברים, ואומרו עַם רַב "מִמֶּךָ" כנגד כוחות הרע שניתוספו ממנו מצד מעשיו הרעים כמו שאמרנו, אף על פי כן בא דברו הטוב ואמר לא תִּירָא מֵהֶם, והטעם הוא פֿי ה' אַלְקִיךָ עִמָּךְ, פירוש הן אמת אם היית בא למלחמה 'בכחך' אין כך כח לעמוד במלחמה זו, אבל כיון שה' אַלְקִיךָ עִמָּךְ, כחו גדול להצילך, כי כשבא אדם ליטרה, ימינו יתברך מקבלתו ונרבק לה', והוא יכניע מציריו. וגמר אומר הַמַּעֲלֵךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, כי זה מופת חותך כי ה' מפרק הקליפה מן הקדושה ומבררה, והוא סוד העלאת ישראל ממצרים כידוע ליודעי חן, וזה לך האות כדי שתתחזק במלחמה.

^כ בעבודת ישראל פרשת תבא (על הפסוק בְּיָדְךָ אֶחָד יָצָא אֵלֶיךָ וּבִשְׂכָנָה דָּרָכִים יְנוֹסִי): ונראה לומר דהכתוב מרמז לנו דבר גדול, לפי מה שהקדמנו לעיל שיש שְׂבִיל הַשְׁפָּע בַּמִּתְנַת חֲנֻם וְחֶסֶד, אשר הבורא ברוך הוא יסד בה את עולמו "לצורך העולם", אפילו חס ושלום אין אדם שְׂעִבְדָּהוּ, אשר בזה השביל מתפרנסים העובדי כוכבים ומזלות, העוובים אותו ואת עבודתו. וגם נברא שְׂבִיל הַעֲבֹדָה והנהגת מדה במדה, אשר בה יִקְרָא "אלקי ישראל" לְשֵׁלם לְאִישׁ כְּמַעֲשָׂהוּ.

ותמיד בראש השנה 'עיקר המשפט' שהמקטריגים והשרים רוצים השפע התמידית ומתנת חנם וחסד, ולא שתהיה נובעת על פי צינור עבודת עושי רצונו, כדי שיהיו כולם מקבלים ההשפעה בשווה. אבל אֲנַחְנוּ עִמּוֹ עוֹשִׂים רִצְוֹנוֹ וְתוֹקְעִים בְּשׁוֹפָר וּמִקְבְּלִים מַלְכוּתוֹ וְעֹבְדוֹתוֹ כִּי שַׁעַל יְדֵי הַתְּעוֹרְרוֹת הַתַּחֲתוֹן יִתְעוֹרֵר לַמַּעֲלָה שְׂיִקְרָא שְׁמוֹ 'אלקי ישראל' ותהיה שפע הברכה נזלת על פי עבודתו מדה במדה, לשלם שכר לעושי מצוה לאזהביו וכו' בְּשִׁבְעַת מִדּוֹת הַקְּדוּשִׁים, ולהעניש לעובדי עבירה.

ובדרושים לראש השנה כתב וז"ל: ולזה כשמגיע ראש השנה נתגלה יתברך בבחינת הדין, לשפוט העולם אם מוכשרין להשפיע להם רב חסדו, ולחדש העולם בכל מיני טובות על פי שכר פעולתם. - וקטגוריא אשתכח, לומר שאין העולם כדאי לפי כשרון מעשיהם, בכדי שיוצרך העולם בהכרח להתנהג במדת החסד ב"ג מכילין דרחמי, ואם היות כן יגיע השפע לכל בוראי עולם בשווה, אם טוב ואם רע, מבלי הכשרת מעשים ועבודת השם להכנת השפע. ולזה אמרו בזוהר הקדוש (ריש פרשת נצבים) שיעקר המשפט בראש השנה לְהַתִּיצֵב עַל ה' (א, ב, ד), כנודע בכמה מקומות.

ברוך הוא, ס'זאל נישט אַנקומען [שפע הרחמים והחסד] פאַר די מקטריגים.
[עד כאן דברי העבודת ישראל].

סב

אבל חוין מזה, כי כל הברואים, אף המלאכים של שער ורע, רוצים ליהנות משפע הרחמים כדי שיהיה להם קיום אָבער על כל פנים, די אַלע 'באַשעפענישן' וואָס דער מענטש האָט זיך באַשאַפן, די ווילן אויכעט [ליהנות מהשפע הבא ממדת רחמיו יתברך], די ווילן, זיי ווילן דאָך ווייטער האָבן אויך חלילה אַ קיום, די בעטן אויכעט הילף.

סג

התחלת ביאור קושיא ד - ה

ועל כן כשאנו מתפללים על השפעת רחמיו וחסדיו ית"ש, צריך להתפלל שיגיע רחמיו רק על אותן ברואים שנקראים מעשה ידיו של הקב"ה, ולא על אותם שנבראו מעונות בני אדם

ממילא אַז מ'איז מתפלל אויף רחמיו וחסדיו יתברך שמו, דאָרף מען מתפלל זיין 'נאָר' אויף די וואָס זענען באַשאַפן געוואָרן פונעם "באַשעפער", אָבער די אַלע מכחשים ומכזבים [שבריאָתם מתייחסת על שם בני אדם, אליהם לא יגיע רחמיו ית"ש, ויכרעו ויפולרו].

סד

ובזה יש לפרש מה שאומרים בליל שבת, וברוכים הם "מלאכך" הקדושים והטהורים "שעושים רצונך",
הכוונה בזה לאפוקי מאותן מלאכים שנבראו בעונות בני אדם, שהם לא יתברכו

[ובזה יבואר וואָס] מ'זאָגט (בזמירות ליל שב"ק) **וּבְרוּכִים הֵם מְלַאכֶיךָ "הַקְדוֹשִׁים וְהַטְהוּרִים שְׁעוֹשִׁים רְצוֹנְךָ"**. מ'זאָגט נישט סתם "מלאכים", סתם, לכאורה יעדער מלאך טוט דאָך דעם רצון הבורא [ומה צורך לפרט "שעושים רצונך"].
נאָר [לפי האמור אתי שפיר, ווייל] ס'איז דאָ אַזעלכע מלאכים וואָס מ'באַשאַפט 'אַליין', וואָס דער בורא כל עולמים האָט נישט באַשאַפן, [און] ס'קומט פון דעם מקור השקר.

איבערדעם זאָגט מען, נעמט מען זיך אויס [בתנאי, דברוכים הם רק "מלאכך", מלאכים 'שלך', שהם מלאכים] "הַקְדוֹשִׁים וְהַטְהוּרִים שְׁעוֹשִׁים רְצוֹנְךָ" [ולאפוקי אותם מלאכים שבני אדם בוראים בעונותיהם, שהם ממקור השקר ואינם מכונים בשם בוראיו של מקום].
(המשך ביאור קושיא ד-ה, להלן אות עא)

סה

הקדמה לביאור הלשון "לְמַעַנְךָ בּוֹרְאָנוּ"

זה אחד מהבקשות היותר גדולות, לבקש רחמים שנוכל לנצח את המלחמה הקשה עם היצר וחילולותיו, ולהתגבר נגד כל אלו הברואים שהם מסיתים ומדיחים לעבירה, ובפרט בדרך עיקבא דמשיחא שהמלחמה יותר כבירה פי כמה

איבערדעם מורי ורבותי !

דאָס איז איינס פון די גרעסטע בקשות !

דאָרף מען בעטן דעם באַשעפער אַז מ'זאל קענען 'בייקומען' די שווערע מלחמה.

סו

אוי וויי, דער אמת ווי שווער זענען די נסיונות, אוי די שווערע ביטערע נסיונות וואָס די וועלט איז פיל.

עקסטערדעם [=חורג ממה] וואָס די וועלט שטייט אין אַ מקום טמא, אַזוי ווי די גמרא זאָגט²², איז עס פיל מיט מסיחים ומדיחים, אין די לעצטע יאָרן, עיקבא דמשיחא, וואָס ס'איז אַזא "עלמא דשיקרא", [שנתקיים הפסוק] וְהָאֵמֶת [תהא] נַעֲדָרְתָּ²³ (ישעי' נט, טו), [וממילא] איז נתגבר געוואָרן דער 'כח הטומאה' און דער 'כח השקף'.

דאָס איז 'די' יאָרן וואָס ס'שטייט²⁴ (תמיד לב.) שְׁטָנָא נִצָּח. אוי ווי שווער איז דאָס 'בייצוקומען' !

סז

ועל כן הבה נבקש רחמים מאת הבורא יתברך, שנוכל להחזיק מעמד, להשאיר עבדים נאמנים לה' ולתורתו הקדושה

לאָמיר 'זיך בעטן' ביים באַשעפער, מ'זאָל מיר זיך קענען 'דערהאַלטן' ! השם יתברך ירחם, אונז זאָל מיר האָבן די גרויסע השפעה, [אז] אונז זאָל מיר בלייבן.

אונז זאָל מיר זיין "נאָמנים להשם ולתורתו הקדושה" !

סח

אוי וויי "האַרצעדיגע ברידער" !

לאָמיר בעטן איינער פאַרן אַנדערן ! אוי וויי !

[אז] אונז זאָל מיר דינען דעם באַשעפער באמת !

מ'זאָל מיר זוכה זיין צו 'דערלעבן' און 'זען' די "אמת'דיגע ישועה" !

ס'זאָל זיין להעביר גלולים מן האָרץ ! וְכָל הַרְשָׁעָה כָּלָה בַּעֲשֵׂן תִּכְלָה ! ס'זאָל זיין תַּעֲבִיר מִמִּשְׁלַת זֶדוֹן מִן הָאָרֶץ !

סט

אוי דער "צער השכינה הקדושה" ! !

אוי וויי געוואָלד ! !

אוי דער כח הטומאה איז אַזוי שטאַרק "במקום הקודש" !

און מ'איז מכעיס דעם בורא כל עולמים בַּמָּקוֹם קָדְשׁ !

אוי לנו שכך עלתה בימינו.

אוי [ווען] די 'פריערדיגע דורות' העטן דאָס געזען, העטן זיי נישט

אויסגעהאַלטן ! אוי וויי !

²² בגמרא (קידושין מ:): אמר רבי אלעזר ברבי צדוק, למה צדיקים נמשלים בעולם הזה, לאילן שכולו עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה, נקצץ נופו, כולו עומד במקום טהרה, כך הקדוש ברוך הוא מביא יסורים על צדיקים בעולם הזה כדי שירשו העולם הבא וכו'. ולמה רשעים דומים בעולם הזה, לאילן שכולו עומד במקום טומאה ונופו נוטה למקום טהרה, נקצץ נופו, כולו עומד במקום טומאה, כך הקדוש ברוך הוא משפיע להן טובה לרשעים בעולם הזה כדי לטורדן ולהורישן למדריגה התחתונה.

²³ וכמו שאמרו חכז"ל (סוטה מט: וסנהדרין צז.) שכן יהיה בעיקבא דמשיחא.

²⁴ מובא להלן (אות עד), עיין שם.

ע

ביאור הלשון "למענה בוראנו"

ולזה אנו מבקשים הושענא למענה בוראינו, שהשפעת הישועה יגיע רק לאותם שהם בראוי של הקב"ה, ולא להמשיחיות שנובראו ממעשה בני אדם

איבערדעם בעט מיר [הושענא] למענה בוראנו".

בעט מען די ישועה פאר 'אונז', די וואָס זענען 'באשעפענישן' פונעם "באשעפער". [לאפוקי] זיי זאָלן נישט נהנה זיין פון דעם חסד, די וואָס דער בורא כל עולמים האָט נישט באשאפן.

עא

ביאור קושיא ד - ה

וזה ביאור המדרש, יכול "לכל", ואפילו להברואים שנבראו מהעוונות, תלמוד לומר ורחמיו על כל "מעשיו", רק על אותם שנקראים מעשה הקב"ה

דאָס איז דער פשט אין מדרש, טוב ה' לכל, דאָס איז טאָקע אויף "יעדן" 'באשעפעניש', יכול העט איך געזאָלט מיינען, טאָקע לכל [אפילו לאותן מלאכים וכחות שנבראו ע"י שקר ועולה], אַזוי ווי די מקטריגים זאָגן [שהשפע יתחלק בשווה לכל, כמבואר בדברי העבודת ישראל] (כדלעיל אות סא), תלמוד לומר ורחמיו על כל "מעשיו", אַלעס איז באשעפענישן פונעם בורא כל עולמים, נאָר דער "שקר" נישט, [וכן] די מלאכים וואָס זענען אַ סיוע לַכַּחַש וּלְשִׁקְרָא¹¹.

עב

קען זיין, זיי פאָפן 'דעם' אליין אויך, טאָקע דעם [מענטש] וואָס ער האָט זיי באשאפן דעם פאָפן זיי אויכעט.

עג

איבערדעם בעט מען זיך דאָ למענה בוראנו".

הושענא למענה בוראנו הושענא:

עד

למענה גואלנו

מבואר בדברי רבינו גרשום, דיש גאולה הבאה מן השמן שסופו לגיהנם, ולזה אנו מבקשים "למענה גואלנו", שאנו רוצים רק בגאולה הבאה מאת הקב"ה בעצמו

היצט זאָג מיר "למענה גואלנו".

איך זאָג דאָס אייביג¹², דער רבינו גרשום זאָגט אין מסכת תמיד¹³ [על דברי הגמרא] שְׁטָנָא נָצַח, אַז דער שטן איז מנצח, חלילה ער ברענגט גאָר אַ 'גאולה' ולבסוף מורידים לגיהנם.

¹¹ והשתא אין דברי הכתוב סותרים זה את זה, דסיפא פירושא קא מפרש לרישא, דאומרו טוב ה' "לכל" היינו לכל מה שברא הקב"ה. אלא לפי שהיה מקום לטעות דבתיבת "לכל" נכללים אף כחות הרע שנבראו על ידי בני אדם, לזה אמר תלמוד לומר ורחמיו על כל "מעשיו", היינו מעשיו של הקב"ה דייקא, והאי "לכל" דכתיב ברישא נמי פירושו כל בראי השי"ת (דברי יואל).

¹² רבינו הביא זאת בכמה מקומות. ועיין ביואל משה (א. מח. ג. כב), ס"ג בהעלותך תשכ"ז (לשון קדשו אות ג), על הגאולה ועל התמורה (בהקדמה ד"ה יש עוד, ובסימן כא), דברי יואל (קרח עמוד לא, תנוכה סוף אות פא).

¹³ בגמרא (תמיד לב). עשרה דברים שאל אלכסנדרוס מוקדון את זקני הנגב וכו', [ואחר מהם כן] אמר להן מה דין אתריסטון לקבלי, אמרו ליה סטנא נצח. - ובפירוש רבינו גרשום [כר יהודה מאור הגולה] הנדפס בגליון

[ונמצא] ס'איז פאַרהאַן אַ גאולה פונעם שטן, און דעס איז דאָס אַרגסטע. [ולכן] בעט מען זיך [הושענא] "למענך גואלנו", [שמבקשים רק על גאולה אמתית שהיא מאת הקב"ה בעצמו].

[רבינו מכריז וצועק אל הקהל]:

אונז וואָרט מיר נאָר אַ גאולה פונעם "בורא כל עולמים" !
למען השם והרחמים ! חס ושלום נישט האָבן קיין "מחשבת פיגול" אַז
ס'איז פאַרהאַנדן אַן אַנדערע גאולה 'כל דהו' אפילו, [זולתי מן הקב"ה בעצמו].
איבערהויפט פון די טומאה פון די סטרא אחרא, פון מקור הכפירה
והמינות.

ירחם השם על עמו, ס'זאל זיין וְהָאֵלִילִים פְּרוֹת יִכְרְתוּן.

הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנְךָ גּוֹאֲלֵנוּ הוֹשַׁעְנָא:

עה

למענך דורשינו

בגמרא למדו מן הכתוב דציון וירושלים בעי דרישה, אמנם וכי מה הוא חשוב דרישה שלנו,
ולכן מבקשים שהקב"ה הוא ידרוש לטובה את עמו ישראל וציון הר קדשו

יעצט זאג מיר "למענך דורשינו".

די גמרא זאָגט ("ר"ה ל. סוכה מא.) [מגלן דעבדינן "זכר למקדש" בזמן הגלות, שנאמר]
ציון [היא] דרש אין לה (ירמ' ל, יז), מכלל דבעיא "דרישה".
אוי וויי געוואלד ! הקדוש ברוך הוא איז דאָך שומר די תורה ומצות ! מכלל
דבעיא דרישה ! דארף טאָקע דער בורא כל עולמים עס דורש זיין !
אונזער 'דורש זיין' היינט, איז נישט ווערט גאַרנישט, איבערהויפט אין דעם
דור השפל, מ'ווייסט גאַרנישט וואָס דאָס איז [דרישת ציון והשתקקות הגאולה].
[ולכן] אנו מבקשים "למענך דורשינו", אַז "השם יתברך" זאל דורש זיין אַת עַמּוֹ
יִשְׂרָאֵל וְצִיּוֹן הַר קְדֻשּׁוֹ.

הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנְךָ דּוֹרְשֵׁינוּ הוֹשַׁעְנָא:

הגמרא (תמיד לב.) כתב שם וז"ל: אמרו ליה סטנא נצח. כלומר, אל תתמה על זה שהשטן הוא נוצח,
שמתעה אותם ונותן להם "גאולה", ולסוף יורידם לגיהנם, עכ"ל.
ובעל הגאולה (בהקדמה שם) כתב על דברי הרבינו גרשום וז"ל: והגם דלא מיירי שם בגמרא מענין
של גאולה לא מיניה ולא מקצתה, ראה זאת הרבינו גרשום זלה"ה ברוח קדשו, ורמז לנו הדבר בדברו
מענין ניצוח השטן רח"ל.
עוד כתב (בסימן כא) וז"ל: ומה מאוד נוקבים ויורדים עד התהום דברי רבינו גרשום מאור הגולה
וכו', ואין אלו אלא דברי נביאות, כי הרי בימיו של רבינו גרשום ז"ל עדיין לא הצליח מעשה שטן עד
כדי כך להסית בגאולות שקר כאשר קרה לנו בזמנינו בעונינו הרבים, אלא שכל תורתן של הראשונים
כמלאכים היה ברוח הקודש והשיגו בפירושי דברי חז"ל כל מה שעתיד להתרחק ולקרות אותנו באחרית
הימים. וכבר הזהירונו חכמינו ז"ל בדבריהם הקדושים שלא להאמין בהצלחת הרשעים אף אם יהיה
גדולה מאד, שהשטן הוא הנוצח ונותן להם גאולה ומתעה אותם ואת כל הנמשכים אחריהם, ולבסוף
יורידם לגיהנם.

עו

לְמַעַן אֲמַתְךָ

לפי פשוטו דהכוונה על התאמות וקיום ההבטחות, אינו מובן מה מקום לבקש על זה, והלא פשיטא הוא שהקב"ה מקור האמת יקיים הבטחתו

יעצט זאגט מען הושענא לְמַעַן "אֲמַתְךָ".

בפשטות איז דער טייטש, איינהאַלטן וואָס ער האָט מבטיח געווען [לגאלינו

גאולת עולם], מקיים זיין דעם אמת.

[אבל על זה לכאורה קשה], נו איז דען א' הוה אמינא' בעולם [אז] הקדוש ברוך

הוא זאָל חס ושלום נישט איינהאַלטן דעם אמת, [והלא] חותמו של הקדוש ברוך

הוא אמת (שבת נה.), ס'איז נישט פאַרהאַנדן א' 'תנועה' חס ושלום שאינו של אמת,

ווי קען מען אויף דעם בעטן [מה מקום לבקש הושענא למען 'אמתך'].

ממה נפשך, דעס וואָס ס'איז אמת איז דאָך בהכרח, איז דען חלילה

פאַרהאַנדן א' מציאות אַז נישט, הקדוש ברוך הוא איז דער מקור האמת, ווי קען

מען זאָגן לְמַעַן "אֲמַתְךָ".

עז

אמנם נראה דהכוונה, כי תיבת אמת מתפרש גם כן על דבר "המתקיים" ונשאר כך גם לבסוף

נאָר [יש לפרש הכוונה, דהנה] "אֲמַתְךָ" האָט צוויי טייטשן:

א [אמת [כפשוטו, וכדלעיל].

ב] און ווידער איז פאַרהאַנדן [דתיבת אמת יתפרש] א' "דבר המתקיים", אַזוי

שטייט אין רמב"ן^ט [על הפסוק] [וישלח לב, יא] מכל הַחֲסִידִים וּמִכָּל הָאֲמָת, א' דבר

המתקיים ווערט אָנגערופן "אמת".

עח

והנה בקדושת לוי מפרש הלשון ויפון "בַּחֲסֵד" כַּסָּאָף וְתִשֵּׁב עָלָיו "בְּאֲמַת", דרך מדרת החסד הוא דבר המתקיים, משא"כ מדרת הדין, כי הצדיקים מבטלים אותו, וגם כי לבסוף הרי יהיה הישועה שלימה שהוא במדת הרחמים

דער קדושת לוי זאָגט^ט [על דרך זה, לפרש מה שאומרים בפיוט ונתנה תוקף] ויפון

"בַּחֲסֵד" כַּסָּאָף וְתִשֵּׁב עָלָיו "בְּאֲמַת", וואָרן אַז ס'נישט "בחסד" [אין לזה קיום],

^ט ברמב"ן מאריך שם בפירושו הפסוק, ומסיים וז"ל: והנכון בעיני כי החסדים 'הקיימים' יקראו "אמת", כי היא מגזרת "אמנה", כטעם (שמואל ב' ז, טז) 'וְנִאֲמַן' בֵּיתָךְ וּמִמְלַכְתְּךָ עַד עוֹלָם, ענין קיום, לחמו נתן מימיו 'נאמנים' (ישעיה' לג, טז), כאשר אמר (ירמיה' טו, יח) הֲיִיו תְּהִיָּה לִי כְמוֹ אֲכָזָב מִיֵּם לֹא נֶאֱמָנוּ.

^ט בקדושת לוי (לראש השנה, ד"ה ויפון): ויפון בַּחֲסֵד כַּסָּאָף וְתִשֵּׁב עָלָיו בְּאֲמַת. כי כשהקב"ה דן את עולמו בחסד אזי יש קיום, וזהו "באמת", כי "אמת" הוא דבר הקיום, אבל חס ושלום כשהקדוש ברוך הוא דן [בדין, וגזר גזירות] כו', אז הצדיקים שבדור יש להם כח לבטל, וזהו 'מי מושל בי, צדיק' (מ"ק טז, ב), ונמצא כביכול אינו מתקיים [הדין כי הצדיקים מבטלים אותו] וכו', אבל כשהקדוש ברוך הוא דן את עולמו 'בחסד' אז יש לו קיום ואין מי שיבטל.

וזהו ויפון "בַּחֲסֵד" כַּסָּאָף וְתִשֵּׁב עָלָיו "בְּאֲמַת", כיון שכונן בחסד כסאָף אז הוא "באמת" (שיש לה

קיום).

ובפרשת בלק (על הפסוק הנה בוך) כתב וז"ל: וידוע כשהקדוש ברוך הוא גזר גזירה הצדיק יכול

לבטלה, וזה פירוש הפסוק ויפון בַּחֲסֵד כַּסָּאָף וְתִשֵּׁב עָלָיו בְּאֲמַת, כי כשהקדוש ברוך הוא הוכן בחסד כסאו ומעורר רחמיו וחסדיו על ישראל, אז הוא יושב עליו "באמת", שאין הצדיק מבטלו. אבל כשהוא

דער סוף איז דאך [כמו שאמרו במדרש^א (ויק"ר כט, ג) אז] הקדוש ברוך הוא גייט דאך אַראָפּ מִכֶּסֶּא דִּין, דורך די 'תקיעות', און דורך די התעוררות [רחמים] פון 'צדיקים', סוף כל סוף [מתכוון כסאו "בחסד"].

איבערהויפט [בענין הגאולה כללית] 'אַמאָל' [יבא הזמן וואָס עס] וועט דאך אַוודאי זיין [אז] אידן וועלן געהאַלפן ווערן, [ממילא לבסוף] וועט זיין מקור הרחמים והחסדים, ממילא איז עס [המדת הדין] נישט קיין דָּבָר "הַמִּתְקִינִים", ווערט עס [נישט אָנגערופֿן], הייסט עס נישט "אמת". [וזהו שאומרים ויכון "בחסד" כסאך, אַז ותשב עליו "באמת", דרך כשמתכוון במדת החסד יש לה קיום].

עט

"אמת" של בשר ודם, הוא כשבשעת אמירתו כוונתו ודיבורו הם אמתיים, אבל "האמת" של הקב"ה הוא שהוא גם דבר "המתקיים" ונשאר כך לעולם

נאָר ביי אַ בשר ודם הייסט "אמת", אַז ער 'מיינט עס' אמת'דיג, אפילו ס'האַלט נישט אויס [לבסוף, ואינו דבר המתקיים, כי אצל בשר ודם כתיב] כֵּן אָדָם וַיִּתְּנָם [בלק כג, יט].

אַבער דער בורא כל עולמים איז דאך אייביג [הכל אצלן] אַ דבר נצחי, כל פעולותיו זענען 'נצחיים'. איבערדעם שטייט דאך [זוהר פנחס דף רכא] [אז] די אַלע, די בתי מקדשים [הראשונים], ווייל השם יתברך האָט עס נישט געבויעט איז עס חרוב געוואָרן, [אַבער] דעס וואָס השם יתברך טוט [בנין השלישי שהוא יתברך יבנה אותו] איז אַ 'נצחיות'. כ'וועל נישט מאריך זיין, ס'שטייט דאך, ס'איז ידוע. און דאָס איז נאָר אַ 'נצחיות', ווען ס'וועט זיין "רחמים וחסדים" [וכדברי הקדושת לוי]. ווייל 'סוף כל סוף' הקדוש ברוך הוא וועט דאך זיין 'יִרְחֵם עַל עַמּוֹ', 'דאָס' איז דער "אמת" פון 'הקדוש ברוך הוא', [דפירושו] אַ דָּבָר "הַמִּתְקִינִים".

פ

ולכן מבקשים הושענא למען "אמתך",

היינו האמת של הקב"ה שהוא דבר המתקיים, והוא מדת רחמיו וחסדיו ית"ש

[ולכן] בעט מען [למען "אמתך"], ס'זאָל שוין צוקומען צו דעם, ס'זאָל זיין אַ דָּבָר "הַמִּתְקִינִים", [דהיינו] די מדה פון "רחמיו וחסדיו" יתברך שמו. איבערדעם זאָגט מען לְמַעַן "אַמְתְּךָ" [דיין מדת אמת], נישט נאָר סתם "אמת" [כמו שהוא במדת בשר ודם], נאָר "אמת" פון "הקדוש ברוך הוא".

הושענא לְמַעַן אַמְתְּךָ הושענא:

להיפוך חס ושלום, אז הצדיק מבטלו וצריך הקב"ה לקום מכסא דין ולישב על כסא רחמים, ונמצא לא היתה ישיבה "באמת".

^א במדרש רבה (אמור כט, ג): יהודה רבי נחמן פתח, עָלָה אֱלֹקִים בְּתַרְוֶעָה ה' בְּקוֹל שׁוֹפָר (תהלים מז, ו), בשעה שהקדוש ברוך הוא יושב ועולה על כסא דין, בדין הוא עולה, מאי טעם, עָלָה אֱלֹקִים בְּתַרְוֶעָה. ובשעה שישאל נטלין את שופריהן ותוקעין לפני הקדוש ברוך הוא, עומד מכסא הדין ויושב בכסא רחמים, דכתיב ה' בְּקוֹל שׁוֹפָר, ומתמלא עליהם רחמים, ורחם עליהם, והופך עליהם מדת הדין לרחמים.

פא

למען ג'דלך ו'תפארתך

בגמרא, שהאנשי כנסת הגדולה אמרו על זמן הגלות,
דהן הן גבורותיו, איך ש'ה אחת מתקיים בין שבעים זאבים

יעצט זאגט מען למען "ג'דלך ו'תפארתך".

ס'שטייט די גמרא זאגט³⁰, די אנשי כנסת הגדולה [נקראו כך], ווייל 'קודם' האָט מען נישט געזאָגט "הגבור והנורא", [מפני שאמרו] אַז מ'איז אין גלות [איז] אַיה גבורותיו [ואיה נוראותיו].

און 'נאָכדעם' - זאָגט די גמרא - [אמרו אנשי כנסת הגדולה] הן הן גבורותיו [והן הן נוראותיו, שאלמלא זה האין מתקיים] ש'ה אחת בין כמה זאבים.

פב

ובזה פירשו לשון התפלה, עד מתי עוֹדָה בְּשָׁבִי,
עד מתי יהיה כך שגבורותיו יהיו ניכרים על ידי שאנו בשבי

מיט דעם טייטשט מען דאָס³¹ עד מתי עוֹדָה בְּשָׁבִי, [זווי לאנג] וועט נאָך זיין דער מצב] אַז דאָס גאַנצע 'שטאַרקייט' איז [ווייל מ'איז] "בְּשָׁבִי", [וואָס] פון דעם זעט מען די גרויסע ניסים. ווייל וויאָזוי מ'דערהאַלט זיך "שה אחת בין כמה זאבים", איז עס טאַקע אַ גרויסער נס.

³⁰ בגמרא יומא (טו): אמר רבי יהושע בן לוי למה נקרא שְׁמֵן "אנשי כנסת הגדולה", שהחזירו עטרה ליושנה. אתא משה אמר (עקב י, יז) הָקַל הַגְּדוֹל "הגבור והנורא", אתא ירמיה ואמר, נכרים מְקַרְקְרִין בהיכלו, איה נוראותיו, לא אמר נוֹרָא (ירמ' לב, יח). אתא דניאל אמר, נכרים משתעבדים בבניו, איה גבורותיו, לא אמר גבור (דניאל ט, ד). אתו אינהו [אנשי כנסת הגדולה] (נחמ' ט, לב) ואמרו, אדרבה זו היא גבורת גבורתו, שכובש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים, ואלו הן נוראותיו, שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות.

³¹ התפלה ביום ב' וה' (ד"ה הפותח יד בתשובה).

פירוש זה מובא בכמה ספרים, מהם בשם צדיקים (כגון בשם האלשיך, ליקוטי מהרי"ל ואקלקוב, כתב סופר), ומהם שכתבו כן מעצמם (כגון תפארת עזיאל, חמדת שלמה, אמרי יואב). ועיין בספר אהלי יעקב (פרשת לך) שהביא זאת בשם בשרם הרה"ק ר"ר זושא מהאניפאלי זצ"ל. ובתהלים שערי חיים (לר"ה סופר, מזמור סה) הביא זאת בשם הגאון מהר"ם בנעט זצ"ל. ובייטב פנים (להושענא רבה, ד"ה למען חסדך) הביא כן בשם המפרשים.

ובדברי רבינו עיין זה בדרשת הושענא רבה תשי"ד (לשון קדשו אות מא).

ועיין עוד בס"ג שמות תשכ"ז (דברות קודש לשובבי"ם ח"ה עמ' רט) שמוסיף רבינו על דברי הגמרא וז"ל:

מיט דעם טייטשן זיי די ספרים, [מה שאומרים] עד מתי עוֹדָה בְּשָׁבִי, דאָס שטאַרקייט איז ווייל מ'איז אין 'שבי' און מ'דערהאַלט זיך מיט נסים ונפלאות, ו'תפארתך, דאָס שיינקייט איז, ווייל מ'איז ביד צר און מ'דערהאַלט זיך 'דאָך', [ועל זה מבקשין "עד מתי"] ווילאנג וועט דאָס אַזוי זיין, ווילאנג וועט מען שוין נישט [=נאָכנישט] לויבן דעם באַשעפער [אַלץ] 'עצם' "הגבור והנורא", דער עצם הגבורה, דאָס גרויסקייט, מ'וועט יעדעזערע זען גדולת הקב"ה, די גרויסע השפעה, [וואָס] דאָס איז אַ 'נצחיות'. דער שבח וואָס מ'זאָגט 'היצטערט', עוֹדָה בְּשָׁבִי, הן הן גבורותיו, דאָס איז דאָך נישט קיין נצחיות, וואָרן ס'וועט דאָך נישט זיין אייביג אַזוי, מ'וועט דאָך אַמאָל אויסגעלייזט ווערן, 'די' נסים [של עתה] וועלן זיך דאָך אויפהערן, [די נסים] פון ש'ה אחת אחת בין כמה זאבים.

דער בורא כל עולמים וועט דאָך אַמאָל העלפן אַז די מלכות הרשעה "מלכות זדון" וועט אויפהערן זיך "מן הארץ" פון די גאנצע וועלט, דער בורא כל עולמים וועט דאָך אַמאָל מציל זיין אידן, כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ, וועלן זיך אויפהערן 'די' נסים פון בשבי, הן הן גבורותיו והן הן נוראותיו וויאָזוי מ'דערהאַלט זיך, די אַלע נסים דעס וועט זיך דאָך אויפהערן אַמאָל, [ואי"כ שם הוי"ה מורה על לעתיד, כי] "היה הוה ויהיה", אַז ס'זאָל זיין אַ נצחיות, "יהיה", איז נאָך די שבחים וואָס ס'וועלן זיין שפעטער [לעתיד לבא].

פג

והיעב"ץ בסידורו כתב שזוהו גם היותר גדול, מה שבני ישראל מתקיימים בגלות בזמן ארוך כזה
אזוי ווי אין סידור זאָגט דאָך דער יעב"ץ^ט, זאָגט ער "חי השם" אז דאָס איז
מער פון אַלע נסים, ווי אזוי איין דערהאַלטן זיך שוה אחת בין כמה זאבים".
[ונכמו שאומרים בהגדה של פסח] שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו וכו'
והקדוש ברוך הוא מצילינו מידם.

פד

אבל מכל זה ניכר רק "גדולתו" וגבורתו, אבל איה "תפארתו" יתברך כשישראל הם בגלות,
תפארתו יתברך הוא רק כשישראל הם ברום המעלה וכולם עובדים את ה' ומקבלים עול מלכות שמים
נאָר מ'זעט טאָקע דאָס "גרויסקייט" פון השם יתברך, פון די גרויסע צרות,
פון דעם תוקף הגלות, ווי מ'דערהאַלט זיך. אָבער ס'איז נישט קיין "שיינקייט".
"שיינקייט" פון השם יתברך וועט זיין:

אז מ'וועט זען, [אז] אידן זענען ברום המעלה!
אז אידן דינען דעם באַשעפער באמת!
יעדער איז אויף זיך מקבל דעם "עול מלכות שמים"!
אז אידן ווערן געהאַלפן מיט כל מיני ישועות טובות!
די אַלע צובראַכענע הערצער פון אידן ווערן געהיילט!
אוי ווי געוואָלט! מי כמִכָּה בְּאֵלִים - בְּאֵלִים - ה'!^ט ווען השם יתברך
קוקט דאָס צו, "די אַלע צובראַכענע הערצער", דאָס איז די "גבורות", אז מ'קען
"שווייגן" [כאלמים על זה]. ווייל מ'זעט, הקדוש ברוך הוא זעט אזוי לטובה.
דאָס קען אָן אנדערער נישט נאָכמאַכן [ולכן נקרא בשם "גרויסקייט"], אָבער וואו
איז דאָס "שיינקייט" פון השם יתברך?.

פה

ולוה אנו מבקשים למען גדלך "ותפארתך",
שְׁנֹשֶׁע בישועה השלימה, ואז יהא ניכר הן גדלו וגבורתו והן תפארתו ית'
איבערדעם זאָגט מען לְמַעַן גְּדֹלְךָ "ותפארתך", "גרויס" זעט מען, אָבער
"ותפארתך" זעט מען נאָכנישט. דעס וועט מען זען [הערשט] לעתיד^ט.

ה'שענא לְמַעַן גְּדֹלְךָ וְתִפְאֶרְתְּךָ ה'שענא:

^ט בסידור היעב"ץ (בהקדמה, במאמר סולם בית קל): איך לא יבוש הכופר בהשגחה ויעמוד נָקֵלָם, מי שיעיין
ביחוד עניינינו ומעמידנו בעולם, אנחנו האומה הגולה, שה פזורה, אחרי כל מה שעבר עלינו מהצרות
והתמורות אלפים מהשנים, ואין אומה בעולם נדרפת כמונו, מה רבים היו צרינו, מה עצמו נשאו ראש כל
הקמים עלינו מנעורינו להשמידנו, לַעֲקֹרֵינוּ לַשָּׁרְשֵׁינוּ, מפני השנאה שסיבתה הקנאה, רַבַּת צָרוֹנוּ גַם לֹא
יָכֻל לָנוּ לֵאבְדָנוּ ולכלותינו, כל האומות הקדומות העצומות אָבָד זָכָרָם, בְּטֵל סִבָּתָם, סָר צֵלָם, ואנו
הַבְּבִקִים בְּה' כולנו חיים היום, לא נפקד ממנו בכל תוקף אריכות גלותינו אפילו אות וניקוד אחד
מהתורה שבכתב, וכל דברי חכמים קיימים, וְלֹא יִטָּה לְאָרֶץ מְנָלָם [מלשון שלימות] (איוב טו, כט), לא שָׁלַט
בהם יד הזמן ולא כָלָם, מה יענה בזה פילוסוף חריף, הִיךְ הַמְּקַרָה עשתה כל אלה? ! חי נפשי כי בהתבונני
בנפלאות אלה, גדלו אצלי יותר מכל נסים ונפלאות שעשה השם יתברך לאבותינו במצרים, ובמדבר,
ובארץ ישראל, וכל מה שְׁאָרָךְ הגלות יותר, נְתַאֲמַת הנס יותר, ונודע מעשה תוקפו וגבורתו.

^ט בגמרא (גיטין טו:) טיטוס הרשע חירף וגידף כלפי מעלה וכו'. דבי רבי ישמעאל תנא, מי כמִכָּה בְּאֵלִים ה'
(בשלח טו, יא), מי כמוכה באלמים [שאתה שומע ניאוצו וגידופו של אותו רשע ושותק].

^ט ועיין בחינה זו גם בדרשת הושענא רבה תשי"ט, ותשכ"ז. ועיין עוד קרוב לזה באופן אחר קצת
בדרשת הושענא רבה תשט"ו, ותשט"ז.

[הקפה ב]

פו

בית הבחירה

הבית המקדש נקרא "בית הבחירה", כי שם במקום שכנינו יתברך, אם רצה יהודי לעבוד את ה' היה לו הבחירה על זה כראוי, משא"כ בזמן הזה מחמת תוקף הגלות אין הבחירה כ"כ בשלימות במשקל הראוי, ולזה אנו מבקשים הושענא בית הבחירה, שיהיה לנו הבחירה אמיתית כראוי, כמו בזמן המקדש

[היצט] זאגט מען הושענא בית הבחירה.

דער בית המקדש ווערט אנגערופן "בית הבחירה".

[ווענין] ווי כ'האָב פריער געזאָגט (בפיסקא למענך בוראינו) [על זמן תוקף הגלות] אַז מ'באַשאַפט זיך מלאכים מסיתים ומדיחים, [און] די נעמען צו די בחירה, נאָר מיט גרויס סייעתא דשמיא [יכולין לַנַצח מלחמה קשה הלזון].

אַבער אין "בית המקדש", אין מקום שכנינו יתברך שמו, אַז אַ איד האָט געוואָלט ער זאָל "דינען דעם באַשעפער", האָט ער געקענט צוקומען צו די בחירה אַלעמאָל.

איבערדעם הייסט עס "בית הבחירה".

[ועל זה אנו מבקשין הושענא "בית הבחירה", שיהיה לנו בחירה אמיתית כראוי, כמו בזמן המקדש]¹⁰.

הושענא בית הבחירה הושענא:

¹⁰ עיין בדרשת הושענא רבה תש"י (על פיסקא זו) בשם סידור כתר נהורא (במוסף לשלש רגלים) שמפרש מה שאומרים ואין אנו יכולים לעשות חובותנו "בבית בחירתך", וול"ק:

זאָגט ער [בפירוש כתר נהורא], די יצירה אנושיית ווי אַ מענטש איז באַשאַפן געוואָרן מיט אַ צלם אלקים, האָט מען אַן אמת'דיגע בחירה, מ'האָט זיך אינגאנצן אין די האַנט, 'וואָס' מ'זאָל בוחר זיין, דעם דרך הטוב אָדער חלילה פאַרקערט.

אַבער דורך די עונות, גייט מען אַרויס פון די יצירה האנושיית פון די תחילת הבריאה, האָט מען שוין נישט אזא בחירה אויך נישט, און עבירה גוררת עבירה, דאָס פאַרשטעלט דעם וועג, ס'איז נישט קיין בחירה אמיתית, [וממילא] איז גרויס די נסיונות.

איבערדעם דאָס טייטש ער, אין אַנו יכולים לעשות חובותנו "בבית בחירתך", און עקסטער בבית הגדול והקדוש שנקרא שמוך עליו, דאָס איז צוויי זאכן, טייטש ער דעם טאַפלט לשון "בבית בחירתך", וואָרן דאָס איז האַ באַה תליא, ווען מ'איז בגולה האָט מען נישט קיין אמת'דיגע בחירה וכו', מ'האָט זיך נישט אין די האַנט.

[ומוסיף רבינו]: 'הגם' ס'איז נאָך אַלץ דאָ אַ בחירה, אַ איד אַז מען 'שטייט איבער' די נסיונות, אַז מ'בעט דעם בורא כל עולמים, אַז מ'איז שוּפּך אַת נפשו, און מ'גיט זיך אַכטונג, מ'טוט קל מה ששכחו, העלפט דער בורא כל עולמים, דער בורא כל עולמים איז אַ בוחר כליות ולב, מ'איז דן יעדן לוט די בחירה.

אַבער דאָך, די אמת'דיגע בחירה הייסט עס נישט.

די אמת'דיגע בחירה איז אזוי ווי ס'איז געווען 'פאַרצייטנס', אַז מהאָט געהאַט אַ 'פרייען וועג' אַז מ'האָט געוואָלט דינען דעם באַשעפער, דאָס האַרץ איז געווען אָפּען, מ'האָט געהאַט אַלע מסייעים דערצו ...

בעוויינין הרבים היינט איז 'פאַרקערט', אַלע כוחות 'העלפן מיט' חלילה 'פאַרקערט פונעם דרך האמת', אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים.

[וסיים רבינו]: איבערדעם בעט מען זיך "בית הבחירה", מ'זאָל האָבן אַן אמת'דיגע בחירה.

זְבוּל תַּפְאֲרֶתָךְ

מבקשים שייגמר הבנין בית המקדש שלמעלה ברקיע הנקרא "זבול",
שבוה תלוי הגאולה

[היצט] זָאָגט מען "זְבוּל תַּפְאֲרֶתָךְ".

די גמרא זאָגט (חגיגה יב:) ס'איז דאָ שְׁבַעַה רְקִיעִים אויף די וועלט, [און] די פערטע רקיע הייסט "זבול", דאָרטן איז [דער] בית המקדש של מעלה.
[ואיתא בספרים הקדושים]^ט ווען ס'וועט 'פארטיג זיין' דער בית המקדש של מעלה, וועט זיין די גאולה.

כ'האָב שוין געזאָגט מיט דעם^ט, [לפרש לשון הגמרא] (ראש השנה יז.) אויף די מינים ואפיקורסים שטייט^ט פשוט ידיהם "בזבול" [היינו שעל ידי רשעתם רשעתם מחריבים מה שהצדיקים בונים תמיד בבית המקדש של מעלה, שהוא עומד ברקיע הנקרא "זבול"].

איבערדעם בעט מען אויף דעם [הושענא "זבול" תַּפְאֲרֶתָךְ].
ס'זאָל 'פארטיג זיין' דער בית המקדש של מעלה וואָס ס'ווערט געבויעט [ברקיע "זבול"] דורך מעשי הצדיקים.
[און] ממילא וועט זיין די ישועה [התלוי בגמר בנינה]^{עא}.

הוֹשַׁעֲנָא זְבוּל תַּפְאֲרֶתָךְ הוֹשַׁעֲנָא

^ט עיין בורע קודש (תצא ד"ה כי תבנה). ועיין עוד בערבי נחל (פרשת נצבים, דרוש אלול תקסו) בשם האלשיך הקדוש (מראות הצובאות, ישע"י סב, ו).

^{טט} בס"ג ואתחנן תשי"ז (לשון קדשו אות סג-סד, ע, עו-עט), עיין שם באורך. ובהקדמת ויואל משה (עמוד ט).
וע"ע ס"ג בא תשכ"ב (לשון קדשו אות לא-לב) שמוסיף שם להביא גם דברי האלשיך.

ועיין בס"ג ואתחנן הנ"ל, שהביא רבינו עובדא מהדברי חיים והרה"ק ר' יושע מטאמאשוב זצ"ל בענין זה. וולש"ק:

אונז ווייס מיר, דער דברי חיים, דער הייליגער דברי חיים, האָט אַמאָל געזאָגט ביים טיש, דער גאנצער "בית המקדש" איז שוין אויפגעבויעט, נאָר דאָס "פְּרוּכָת" פעלט נאָך. האָט זיך אָנגערופן דאָרט איינער פון די גדולים וואָס זענען דאָרט געזעסן [הרה"ק רבי יהושע מטאמאשוב זצלה"ה], ער האָט געזאָגט: אונז זעמיר מאַמין אז דער רבי קען מאַכן דאָס פְּרוּכָת! האָט ער [הדברי חיים] נישט משיב געווען. דערנאָך איז געקומען ביי אַן אנדערן טיש, האָט ער זיך אָנגערופן דער דברי חיים: פון וואָנעט ווייסטו אז איך האָב נישט געמאַכט דאָס פְּרוּכָת, נאָר ס'איז געקומען אַ גרויסער רשע, ער האָט עפעס געזינדיגט און ער האָט עס צוריסן!

זעה מיר דאָך, מיט מעשי הרשעים ווערט חרוב [דער] בית המקדש של מעלה, און דורך מעשי הצדיקים ווערט עס געבויעט.

^ע בגמרא (ר"ה יז.) המינין והמסורות והאפיקורסים, שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים, ושפירשו מדרכי צבור, ושנתנו חיתיתם בארץ חיים, ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו, יורדין לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות וכו', גיהנם כלה והן אינן כלין, שנאמר (תהלים מט, טו) וְצִוְּתָם לְבָלוֹת שָׁאוֹל מִזֶּבֶל לוֹ. וכל כך למה, מפני שפשוט ידיהם בזבול, שנאמר מזבול לו, ואין זבול אלא בית המקדש שנאמר (מלכים א' ח, יג) בְּנֵה בְּנִיתִי בֵּית זֶבֶל לָךְ.

^{עא} ועיין עוד באורך בדברי ויואל (להושענא רבה, אות קלט) מדרשת הושענא רבה תשי"א.

[הקפה ד]

פח

כָּל שִׁיחַ תִּדְּשָׁא וְתוֹשִׁיעַ

בשערי אורה ונור הקודש בשם חכמי אמת, רכל תפילות הצדיקים על הגאולה, לא נאבדה אחת מהם, רק שמתעכבים מחמת העונות, אבל הם עומדים וקיימים למעלה בשמים לפעול התעוררות הגאולה כשיבא הזמן הראוי **כָּל שִׁיחַ תִּדְּשָׁא וְתוֹשִׁיעַ**.

ס'שטייט אין שערי אורה^{עב} - [וכן דרשו חכז"ל בפסוק] (תהלים י, יז) **תְּקַשִּׁיב אָזְנְךָ** ווען ס'איז תְּכִין לָבָם^{עב}, - אַז אַ תפלה בכוונה אֵינָה חוזרת ריקם [ולכן בכח תפלה אחת בכוונה יכולים לתקן כל התפלות הפסולים ולהכניסם לפני ה'].

[ולפי זה קשה] ס'איז געווען די אַלע צדיקים און קדושים אין די פריערדיגע דורות, זיי האָבן מתפלל געווען פֿאַר אידן [על הגאולה], און בעווננו הרבים מ'איז אַלץ נאָך אין גלות, ווי איז 'אהיך געקומען' די תפלות.

[נאָר עס] שטייט אַז די תפילות זענען דאָ, עומדים וְקַיָּמִים [למעלה בשמים]. און ווען ס'וועט קומען די צייט [של קץ הגאולה], וועלן זיך 'דערוועקן' די אַלע תפילות, די פריערדיגע, [לפעול ביאת הגאולה]^{עב}. דאָס [כל אלו התפילות] איז געבליבן אויף 'שפעטער'. [עד כאן תוכן דברי השערי אורה, עם הוספות המובא בנזר הקודש].

^{עב} בספר שערי אורה [ספר על עשר ספירות שחיבר המקובל רבי יוסף ג' גיקטיליא, מגדולי המקובלים בזמן הרמב"ן, ותלמידו המובהק של רבי אברהם אבולעפאי. הבית יוסף מביאו (באור"ח סוף סימן תכז) בזה"ל, והר"י גיקטיליא בעל שערי אורה כתב בתשובה שעל פי הקבלה אין לברך על חידוש הלכנה עד שיעברו עליה שבעה ימים].

דהנה השערי אורה כתב (בשער השני, הספירה התשיעית, ובעוד מקומות): כי יש מקום מיוחד ברקיע אשר מכניסין לשם כל התפילות אשר אינם ראויים להכניס לפני השי"ת, ולאחר כך אם מתפללים תפלה אחת בכוונה גדולה ותפילתו זו הגונה ושלמה, אז בכח אותה התפילה הכשרה, מוציאים כל אותן התפילות האחרות, וכולן נכנסות עמה באגודה אחת לפני השי"ת, ונמצא שלא יפול דבר אחד מכל התפילות וכו'. ובנזר הקודש (על ב"ר נג, ד) מביא דברי השערי אורה וכן מספר העמק המלך (שער עולם הבריאה), ושאר חכמי האמת, דיכול להיות שהמקטריגים "יעכבו" השאפת הטוב בא מלמעלה, אבל סוף כל סוף, כל דבר טוב שיצא מהקב"ה יגיע בעת שיהיה עת רצון, ולעתיד לבא יכניסו כל התפלות, עיי"ש.

^{עב} בגמרא (ברכות לא): תנו רבנן המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים, אבא שאול אומר סימן לדבר תכין לבם תקשיב אונך. ופירש"י אם תכין לבם אז תקשיב אונך. - ובמדרש (ויק"ר טז, ט): רבי יהושע בר נחמני אומר, אם כוון לבו בתפלה הוא מובטח שנשמעת תפלתו, שנאמר תכין לבם תקשיב אונך. [וכע"ז הוא דב"ר (ב, א, ח, כ), תנחומא (חיי סימן א), מדרש תהלים (מזמור קח), ועוד].

ועיין בתולדות יעקב יוסף (נשא, אות יז) וזל"ק: שמעתי ממורי זלה"ה [הבעל שם טוב] בפירוש הפסוק תְּכִין לָבָם תְּקַשִּׁיב אָזְנְךָ, ור"ל כי סימן זה מסור ביד האדם, שאם נודמן שיוכל להכין לבו להתפלל לפניו בלי שום מחשבה זרה על כל פנים, או בדחילו ורחימו, כל אחד לפי מדרגתו, אז ידוע כי נתקבלה תפלה ההיא, וז"ש תְּכִין לָבָם תְּקַשִּׁיב אָזְנְךָ, כי בעת שמתפלל יוכל לידע שתקובל ותקשיב אונן יתברך, ודפח"ח.

^{עב} בדרשת תקיעת שופר תשי"ד (דברי יואל ל"ה אות לא) האריך רבינו בענין זה, ובסעודת ערב יום כיפור תשי"ד חזר על דבריו בקצרה וזל"ק:

דער נזר הקודש (ב"ר נג, ד) ברענגט פונעם שערי אורה, און פון עשרה מאמרות (ע"י מאמר חקור דין ח"א פ"א), פון אַלע חכמי האמת, וואָס זיי זאָגן, אַז די אַלע תפלות, די אַלע פון די פריעריגע קדושים, זענען אַוודאי נישט געגאַנגען קיין איינס נישט לריק, אַלעס איז נתקבל געוואָרן בשמים, נאָר ביי ס'קומט אַראָפּ [ההשפעה למטה] איז דאָ מקטריגים, ס'ווערט פֿאַרהאַלטן.

דעס זאָגט דער פסוק דָּאָרט (תהלים לא, כ) מִה "רַב טוֹבָךְ" אֲשֶׁר "צַפְנָת" לִירָאִיךָ, ס'איז דאָ זייער אסאך אויבן [פון] די עבודה פון אידן, נאָר אֲשֶׁר "צַפְנָת", ס'איז באַהאַלטן, [אַבער] לריק גייט עס נישט, ס'וועט קומען אַמאַל אַ צייט וועט אַלעס אַפֿירקומען, די אַלע תפלות, ס'וועט יעדער [תפילה, פועל זיין] זייערע השפעות, נאָר דערווייל איז אשר "צַפְנָת" ליראִיךָ, ס'ליגט באַהאַלטן.

אויף דעם איז מען מתפלל (תהלים צ, טז) "יִרְאֶה" אַל עֲבָדֶיךָ פִּעֵלָה, ס'זאָל שוין אַפֿיר קומען.

פט

ולפי זה יש לפרש דברי המדרש שהתפלל יעקב קומה ה' "קדמה" פניו וכו', שתפלתו היתה על לעתיד, שלא יתאחר כ"כ הגאולה, ופעולת תפילתו יפעלו בזמן מוקדם להביא הגאולה דאָס קען זיין פשט, [במה שאמרו במדרש רבה (וישלח עה, א) שיעקב אבינו התפלל דברי הפסוק] (תהלים יז, יג) קומה ה' קדמה פניו, "קדמא" לרשעיא [עד לא יקדמינך] ע"ה. יעקב אבינו האָט מתפלל געווען [על הגאולה], ס'זאל שוין זיינע תפילות [עושה פעולה זיין במוקדם, ולא יתאחרו כל כך לזמן מאוחר]. ער האָט מתפלל געווען אויף 'לעתיד', אַזוי ווי דער מדרש זאָגט (שם עו, ו). ער האָט געוויסט [אַז] די תפלה וועט [סוף כל סוף] מקויים ווערן, נאָר מי יודע 'ווען'. [ולכן התפלל "קדמה" פניו, שיקדים הקב"ה למלא בקשתו בזמן מוקדם ולא יתאחר כך כל התעוררות הגאולה של התפילות].

צ

ובעוה"ר עד עתה נתאחרו ונתעכבו התפילות, ועד מתי ימתינו עוד להתקבל
אוי ווי לאַנג [נאָך] וועל מיר וואַרטן ? ! אוי וויי !
די אַלע הייליגע תפילות פון די פריערדיגע דורות, שטייען און וואַרטן !

צא

ולכן אנו מבקשים כל "שיח" היינו תפילה, "תדשא", שיעשו פעולה למובה, "ותושע" שיבא הישועה שלימה
איבערדעם [אנו מבקשים הושענא כל "שיח" תדשא ותושע, דהנה אמרו חכ"ל] אִין
"שיחה" אַלא תפלה^ע, [ובקשתינו הוא] אַז די אַלע תפילות הקדושים זאָלן 'עושה
פעולה' זיין [לעורר הגאולה].

ועוד יש לפרש כי "תדשא" לשון מפעיל,

והוא שתפילות הצדיקים הקודמים יפעילו גם עלינו לומר דיבורים אמתיים לפני הקב"ה כראוי
"תדשא" [איז] אַ לשון פון התפעל [היינו לשון פועל יוצא להפעיל את אחרים,
וכלשון הכתוב (בראשית א, יא) "תדשא" הארץ דשא].
ס'זאל אויף 'אונז' משפיע זיין [תפילות הצדיקים, להפעיל אצלינו] אַז 'אונז' זאָל
מיר זיך מדבק זיין אין די פריערדיגע תפילות, 'אינאיינעם' [עם תפלתם] אפשר
וועל מיר [אונז] אויך קענען זאָגן דיבורים פאַר הקדוש ברוך הוא.

ובזה מדויק גם הלשון "כל" שית, שיתאחדו כל התפילות, של דור הזה עם של דורות הקודמים
זאָגט מען "כל" שיח תדשא ותושע. שיתאחדו כל "שיח" דהיינו כל התפילות,
תפלותיהם עם תפילתינו].

הושענא כל שיח תדשא ותושע הושענא:

דער נור הקודש טייטשט מיט דעם [המדרש שמביא הפסוק] לעולם ה' דרךך נצב בשמים, אויבן בשמים
איז [עס] דאָ אייביג, זענען די אַלע [תפילות נצבים ועומדים וקיימים שם], זיי שטייען די אַלע תפילות, ווען
ס'ווערט אַ שטיקל התעוררות דערוועקט זיך די אַלע.

^עה ופירש"י (בפירושו על הבי"ר שם), קדמה פניו, להשחיתו, קדמיה לחיבא עד שלא יקדמך להזיק לבניך.

^עה בגמרא (ברכות כו:) ויצא יצחק 'לשוח' בשדה לפנות ערב (חיי כד, סג), ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר
(תהלים קב, א) תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' יושפך 'שיחו'.

[הקפה ז]

צב

לְמַעַן כָּמָה עַד שְׁקָעָה הָאֵשׁ

"כָּמָה" הוא לשון מסירת נפש בתפלה עד כלות הנפש

לְמַעַן כָּמָה עַד שְׁקָעָה הָאֵשׁ.

וואָס איז דער [לשון] "כָּמָה", [נפירשו"ע דהוא מלשון הפסוק] (תהלים סג, ב) כָּמָה לָךְ בְּשָׂרִי בְּאָרֶץ צִיָּה וְעֵינַי וְעֵינַי בְּלִי מַיִם, אַ לְשׁוֹן פֶּן 'כליון', 'כליון הנפש', [כמו] כְּלָתָהּ נִפְשִׁי (שם פד, ג), [וקאי על משה שמסר נפשו במתאוננים להתפלל על ישראל עד ששקעה האש ה' שבערה במ].

[וכן לעניינו צריכין להתפלל בכליון הנפש] ביז מ'זעט עַד שְׁקָעָה הָאֵשׁ [של הקטרוג].

צג

ועתה בהקפה אחרונה ראוי לנו להתפלל בכלות הנפש, שתשקע אש החרון אף מעל ישראל, ודברי המקטרגים לא יהיה להם שום שליטה

[רבינו אומר בשאגת ארי ובבכיה קורעת הלב]:

אָזוי ווי מ'האַלט מיר שוין היצטערט ביים 'אַהיים גיין', [מ'האַלט ביין] די לעצטע פאַר ווערטער, היצט האַלט מיר שוין 'טאַקע' ביים "געזעגענען" [שהמלך געזעגנט זיך שוין פון שטאַט] (עיון לעיל אות ג). [ביין] די 'לעצטע הקפה'.
אוי ווי מ'העט געדאַרפט 'אויסצוגיין' בְּכָלִיּוֹן הַנֶּפֶשׁ ביז מ'וועל מיר זען אַז ס'איז שְׁקָעָה הָאֵשׁ! אַז דער בורא כל עולמים זאָל 'שטילן' דאָס פייער [של הקטרוג] פון אידישע קינדער, ס'זאָל חס ושלום נישט שולט זיין מער די רייד פון די מקטריגים.

אוי מ'זאָל מיר די זכיה האָבן תשובה צו טון פאַרן בורא כל עולמים!

אוי ס'זאָל אונז שוין גע'חַתְמָ'עט ווערן אַ "לעכטיג יאָר"!

אַ "שנת גאולה וישועה"! (אמן)

אַז אונז זאָל מיר 'האַבן צו געדענקען' [אַז] "דעס יאָר" זעמיר

אַוועקגעגאַנגען "הושענא רבה" מיט אַ רעכטע "גמר חתימה טובה".

ס'זאָל געשטילט ווערן דער [אש של] חרון אף, ס'זאָל זיין "תְּשַׁקְעָהּ" ע"ה.

הוֹשַׁעְנָא לְמַעַן כָּמָה עַד שְׁקָעָה הָאֵשׁ הוֹשַׁעְנָא:

^{עו} בסידור בית יעקב (עמדין) כתב וז"ל: כמה. כשהיה חרון אף ה' במתאוננים, התפלל [משה] במסירת נפשו עד שנשקע האש. כָּמָה, תפילה בכלות הנפש, כמו כָּמָה לָךְ בְּשָׂרִי.

וכן הוא בקונטרס שערי ישועה (ליקוט מכמה מפרשים על סדר ההושענות, וגם מדברי הייטב לב מה שמע בעצמו מפיו, חיברו הרב אהרן זאב כ"ץ ממונקאטש, תלמיד הייטב לב, י"ל במונקאטש תרצ"ב) וז"ל: "כָּמָה", פירוש תפלה בכלות הנפש, כמו כָּמָה לָךְ בְּשָׂרִי, שמזכיר זכות משה רבינו ע"ה שֶׁהָתַאָהּ וְחָשַׁק לעשות תפלה במתאוננים ומסר נפשו בתפלה עד ששקעה האש, כדכתיב (בהעלתך יא, ב) וַיִּתְּפַל מֹשֶׁה אֶל ה' וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ. [ומקורו כנראה מדברי היעב"ץ הנ"ל בצירוף לשון שאר מפרשים].

^{עח} ועיין עוד בדרשת הושענא רבה תשכ"ב, בפסקא זו.

לעילוי נשמת

האי גברא רבא, הגאון הצדיק המפורסם, חסידא ופרישא, עמוד ההוראה

רבי יואל בן ר' אורי זצ"ל מארגענשטערן

אבדק"ק שארמאש יצ"ו

מגדולי תלמידי רביה"ק זי"ע, והיה דולה ומשקה מתורתו לאחרים
אשר האיר פני תבל באור תורתו וצדקתו ובעבודת השי"ת ורבים הלכו לאורו

נפטר ביום כ' תשרי - ד' דחוח"מ סוכות תשע"ח לפ"ק

•

לע"נ הרבני החסיד והיר במצות וירא שמים מרבים

הרה"ח רבי שלום יחזקאל ב"ר יהושע ע"ה שווארץ

דבק ברביה"ק זי"ע בכל נימי נפשו ועסק בתורתו בקביעות

וזכה לעשות רצון קדשו ולעמוד לימינו בהתייחסדות הקהלה והמוסדות בעיר מאנטריאל יצ"ו

נפטר כ"ו אלול תשס"ח לפ"ק

•

